

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text, also appearing to be bleed-through from the reverse side.

LEVEL FIBÖL

1885.

Pokomándy Mariskának.

XII. 6. Volna bátorságom egy ellen százat tenni, hogy eme levélnek először is az aláírása fog elolvasatni. Hát bizony kedves nagysám én vagyok, ha nem is éppen „komisz“ baka ruhában, de emez epithonnal bátran ellátható vakmerőséggel. . . . Éppen kilenc hét óta „mars agyusztérung“ alatt sinlődő lelkem „bugyiláriusának“ egyik titkos rejtekében bepakolva vala aranyos nagysádnak egy legőszintébb köszönet. . . . Közvitézi Stellungba vágva magamat háromszoros „gewehr heraus“ kiáltással megköszönöm — megkésve bár, de tán elkésve nem — ama nótának elzongorázását („Édes anyám, ha bejön“) ama bizonyos nagy napon, melytől fogva úgy elborult az ég, hogy még eme kedvenc biztató jelmondatom sem vigasztal:

Ha most homályban vagyok *es!*
Feljö még az én napom *es.*

Vagyok bátor legkedvesebb barátomnak új kötete előfizetési felhívását mellékelni. (Ez a barátja Paál Árpád, új kötete *Salon történetek* címmel 1886-ban jelent meg.)

1886.

I. 18. Éjjeli őrjáratot tartottunk — három szál legények! — künn az újpesti uton térdig érő vízben, hóban, mikor egy vértől borított rendőr segítségül hívott. Azt a percet, melyben ama butikba, hol a verekedés — jobban mondva öldöklés — folyt, beléptünk,

soha sem feledem el. A képet Ponson színezhethné rémregényeiben, melytől egyszerre fázunk, irtózunk és valamely állati vérszomj önti el rajtunk fogvaczogtató borzalmát.

A hős, egy öles férfi, felgyúrt véres ingujjal, kését magasra tartva ott állott szemében azzal a vad tüzzel, mely hirdeté, hogy ő már ölt s ha lehet, még fog ölni.

A három fényes szurony, a tollas kalapok látása egy percre csendet parancsolt. Csak a hős rám meresztett szeme beszélt: mért jöttél ide? nem akarsz élni? Keletet és nyugatot fenyegető bajuszomról s fehér keztyümről bizonyára engem nézett az örség parancsnokának, mert a következő percben felém rohant. Gépiesen kaptam arcomhoz a fegyvert s irányoztam mellének a bizonyos halált. És most egy gyilkossal kevesebb élne, egy törvénszéki tárgyalással kevesebb lenne, ha az a sápadt vézna asszony — bizonyára annak a vadállatnak felesége vagy kedvese — el nem sikkoltja magát. Hirtelen leeresztettem a fegyvert. Híszén édes jó Istenem, az az asszony, ha ide lent is, csak asszony s aztán megkészeríteni az életét egynek közüllök! Valami ilyen forma gondolat villant át agyamon, melyet azonban tovább szóni nem vala idő. Következett iszonyu láрма, éktelen dulakodás, újra villogtak a kések és szuronyok, éreztem arcomon a ráfreccsent vért, éreztem, vagy talán nem is éreztem, hogy valamelyik jóságos madár kegyes vala megpróbálni, hogyan lehetne hátulról orozva leszúrni, — aztán éreztem milyen áldott adomány az Isten szabad levegője s végül hallottam — mikor bekisértük a jó madarakat rendeltetésük helyére s visszatértünk a vár-dára, — hogy a hadnagy valami ilyen formát mondott: Sie sind alle tüchtige Soldaten! És? — Reggel visszamentünk a kaszárnyába, felszaladtam az iskolába, összetettem három széket, fejem alá pakoltam a szenes lapátot s átázva, fázva, fáradva „grófi“ kényelembe helyeztem magam s nemsokára újra álmodtam, ami az éjjel történt...

Köszönöm barátom nevében, hogy könyve mellett, — mely a napokban jelenik meg, — kegyesek voltak buzgólkodni. Kedves Mariska nagysámat ne

bántsa a sikertelenség. A jó indulat mindenkör felér a rossz kedvvel elért sikerrel. S aztán az irodalom iránti érdeklődés! ? Spongyát rá!

„Ne volnék csak ilyen vén,
Íróttollam letenném
S beszegődném maholnap
Csizmadia inasnak!“

De ha már ennyicskére bele vénültem, már nem dobom el, hanem írom, amit az az ismeretlen valami diktál s álmodom messze-messze elismerésről, ünnepről, minő a világon csak egy van: a rajongó vágyak teljesülésének ünnepe, koszoruról, melyből egyet a Kisfaludy-Társaság jövő hó 7-ikén dob oda valakinek s lám, az a valaki még én is lehetek, mert mi türestagadás egy kis ujjomat én is utánna nyújtám...

De ha -- tudja Isten --
Lelkemhez van növe,
S talán a halál sem
Tépi ki belőle!
Vagy hogyha kitépi:
Bús örökségképpen
Úl a madár ajkán
S a zokogó szélben! -- --

Engedje meg kedves Mariska nagysám, hogy amaz URnak, ki azt állítá, hogy „az a könyv nem nők kezébe való“, így négy szem közt megjegyzzem, hogy annyicskát én is tudok az illendőségből, meg aztán sokkal mélyebb tisztelettel viseltetem Mariska nagysám iránt, semhogy olyan könyvre hívjam fel figyelmét, mely nem nők kezébe való. Ide iktatom annak a jó URnak eme jó székelly mondást: mely csúf, mikor az csigabiga köhög!!! Videant consules!

II. 19. Azt mondja a székelly ember: allo vígon a köhídon! Én ezt így variáltam: allo búson a vasúton!... Egy-két napig természetesen még számították: tegnap ilyenkor, — tegnap előtt ilyenkor, — tegnap előtt előtt ilyenkor — — tegnap előtt előtt előtt ilyen- s aztán valamikor ilyenkor (pl. d. e. $\frac{1}{2}$ 11—12) de más vala a helyzet szígnaturája! Azonban miért évödni rajta, hisz még él a nóta, hogy: Feljö még a stb.

... Bizony Isten több időm se volt ebből a „vitéségi“ futamosságot ápoló fészekből kilépni, mint tegnapelőtt elkésvé bár az „Aurora kör“ alakuló gyűlésére beállítani. A gyűlésről itt küldöm, — bizonyosságul, hogy amibe belekezdünk, annak törni vagy szakadni kell, — a tudósítást az Egyetértésben. Sajnálom, hogy nem dikciózhattam de causa figurandi, de hát kérem alássan a hangom H.-M.-Vásárhelyt rekedt s ide csak holmi „suhogásbéli“ suttogást hoztam. Ajánlom szíves figyelmébe emez tudósítást, mert ha csak emberi számításokban lehet némileg bizni, kedves Mariska nagysámnak is lehet még alkalma buzgólkodni a kör érdekében.

Elbukfencezett pályamunkám illustrationi Bécsből a jövő hét elején érkeznek meg, — hol a cynkograph klissék elkészítése okáért mulatnak, — ha megérkeznek, a lappal egyidejűleg az eredeti rajzot is elküldöm „művészeti“ ereklyéinek gyarapítása szempontjából.

(Közlí az Auróra-kör titkári hivatala címét, Nagykorona-herceg-utca 16. sz. földszint 1. — Mellékeli Endrődinek A szerelem című versét.) — —

V. 10. — Tudja mit szeretnék első hálául annak a fehér kezeckének adni? Azt a koszorút, melyet az akadémiái nagygyűlésen ma tűztek ki mint Nádasdy díjat duplán 200 aranyban. Mert erre, ha Isten is úgy akarja, „Aladár“ fog pályázni s hátha ő azt is megkeríti, amit a bátyja elvesztett?! Azonban ez nem akar illusioba való ringatás lenni, hisz ugy-e emlékszik rá, hogy figyelmeztetve óvtam attól. Az angyalokat csalódás soha se érje, maradjon az csak a gyöngé földiek ostora továbbra is...

... Egy röpke levelet firkanték a székelyudvarhelyi igazgatónak, hogy a hívásomról szóló jegyzőkönyv hivatalos másolatát küldje el nekem. Mégis csak Udvarhelyre megyek egyelőre...

V. 20. Vevén a directiot az Három nyolcas felé Ős Budavárában. Nagy riadalommal fogadták. Ott volt már az tanács öregje, ifja: Berecz, Balázs Sándor, Szeitz, Sziklay, Mészáros, Kapcsándy stb. stb. stb.

Kezdé pedig a szót Balázs Sándor s az ő szokásos pohárköszöntő páthoszával beszélt ilyenformán:

Uraim és barátim! Vala pedig egy embernek

száz juha, melyek közül egy napon egy elveszendett vala. Vala pedig a pásztor nagy busulással s ott hagyá ama 99-et és elméne keresni amaz egy eltévelyedetett. És mikor megtalalá, bizony mondom tinéktek, jobban örül vala amaz egynek, mint eme 99-nek. Ennél fogva és ebből folyólag legyen a mi örömünk is 99-szeres emez eltévelyedettnék mihozzánk való visszatévelyedésén s éltetve kívánjuk, hogy legyen ő belőle legalább is nímet generális!!

Erre természetesen nem felkötöttem, hanem leoldottam a panganétomat. És leülék az én Sziklaim mellé.

Szegény fiu! olyan igazi mélységgel mondá:

— Köszönöm „vén kutya kalóz“, hogy mégis eljöttél az én toromra.

— Hadd el Jancsi, jó ember az Isten, kídob valahová minket is.

Van pedig eme dolognak egy kis magyarázata is.

Szegény Jancsi újra fuccs! Valóságos *pechvogel* ez a fiu. Már ott volt a paradicsom kapujában és kiűzték ismét.

— Hjah édes Sziklay — szolt hozzá amaz „édes“ — hisz én elmegyek magához is, ha azalatt nem akad egy más valaki, aki több *kényelmet* biztosít számomra.

— Ugy??

— Szórol szóra! — Mit szoltál volna erre, édes Áron barátom? kérdé tölem Jancsi.

— Én, barátom, semmit, hanem megnéztem volna úgy, hogy az legyen elég az egész életre.

— Én nem néztem „úgy“ meg, hanem csak eljöttem, hogy eltemessem.

— Hjah, édes Jancsim, minden egyéb megérdemli a temetési költséget, csak ez nem. Hadd te csak temetetlen, *eltemeti ő majd magát a saját költségén.*

— Azt hiszed?

— Akár, ha kívánod, megesküszöm rá.

— Jó fiu vagy mégis te, Áron!

— Már t. i. mikor alszom!

Ez a Jancsi második felvonásu tragikomédiája. De ha rég megmondottam neki, hogy Bpsten csak sört kaphat jót, de *feleséget* nehezen. Árpádon fogott ez a beszéd, majd fogni fog rajta is. — — —

... Sajnálja, hogy megváltoztam? Hm, hm, hm!
Nagyon sajnálja!? Hm, hm!

Mondok erre egy kis esetet. Egyszer beszélgetünk Paál Árpáddal egyről-másról.

— Te Árpád! tudod, hogy képzellek én téged? Ugy mint a vajat. Ha szeretsz s azt *híszed*, hogy szeretve vagy, rögtön elolvadsz, édes tej lész. Vigyázz, mert a tulságos édes és keservesen kutyául keserű között csak egy rövid arasz van!

— Te Áron! tudod, hogy képzellek én téged? Mint a kölcsön vett pénzt. Rövid ideig van az rendesen egy kézbe', hamar tovább vándorol. Alig hiszem, hogy valaha igaz keresetből eredő tőke legyen belőled, mely örököst ismerjen. Vigyázz, mert sok igaz van ebben:

— — „Virágról virágra, s egyedül
Meghalni árván s szeretetlenül:
A csapodárságnak sorsa ez!”

Igy beszélgeténk egy alkalommal s azt hiszem, mindkettőnknek igaza volt...

A kétkedőt meggyőzöm, a szánakozót jó indulataért igyekezni fogok szintén meggyőzni. A két győzelem egy leend, s hogy úgy legyen, egy kéztől függ, mely úgy vezethet, amint ő akar, ha ugyan képes reá, — s ez úgy látszik, képes is.

V. 24. — Gondolom, az illusióban való ringásról vala szó. — Ime egy illusio, mely engemet egy életen át fog vakítani százszor megölve százszor feltámasztva, míg aztán fátyol borul reá — a szemfedő. És én üzöm, kergetem, futok érte, mint a gyermek a szívárvány után, viselem, mint a koldus rongyát, iszom poharából, azt hívén, hogy nektár, pedig méreg — — ez az illusio egy vágy, mely be tán soha sem telik, ha betelik, szétfoszlik s több keserűt hagy maga után, mint édeset — ez a vágy a dicsőség vágya, a halhatatlanság álma: örjítő vágy, örjítő álom.

Tudom, hogy unalmas leend még áldott magácska előtt is, édes drága, olyan gyakran hallani arról, unalmas leend mindaddig, míg nem sikerül nekem oda ragadni ebbe az én világomba, mi ha nem sike-

rül: megérteni egymást sohasem fognók s mint ilyeneknek útaink dél és észak leendene.

Hogy mi az oka, hogy menni és csak menni akarok?

A munkás társadalomé akarok lenni, élni akarok ismét, követni akarom lelkem útját, — dolgozni akarok. Nem, Budapestet nem untam meg — minden erővel törekedni fogok állandó tanyát itt szerezni. De várni, vesztegetni való időm nincs. Megyek hát — tervem szerint egy évre Székelyudvarhelyre. Felkeresem hegyeimet, meglátogatom erdőimet, köszöntöm a régi mohos várromokat, felidézem régi lakóik árnyait — írni fogok.

Nem tréfa, de szent igaz volt, amit Oláh Imrénének mult nyáron hegyeim közül írtam:

Oh érzem: itt, hol megtörött az átok
S a bújdosó nép hazára talált,
Hogy védve innen egy széles világot
Szabadságának képezze őrfalát,
Érzem: íhletet hogy csak itt találok
Megírni méltón Aladárt s Csabát!
Oh ha ez álmom majd valóra válna:
Itt boruljon rám éjek éjszakája.

Addig üldözzön balsors, balszerencse,
Zúdítsa terhét rám a zord idő,
Bohó álmaim a bölcs hadd nevesse
És gúnyoljon a józan kétkedő.
Ki lelke vágyát nagy bátran követve
Nehéz küzdelem sebét szenvedő:
Annak, hiszem, bár mohos sír felett
Aldozni fog a hű emlékezet.

Igen, érzem, hogy az én hegyeim megsúgják majd, hogyan beszéljek. Ők segíteni fognak, elringatnak, elaltatnak s oda csalják egy angyal lelkét üdvözítő, megsegítő imájával — s én foghatok dolgozni.

A napokban az udvarhelyi tanfelügyelő felszólított, kérve kért, hogy a főispánunk jubileumára írjak valamit. Hát tudtam csak hat sort is írni? Nem. Kimentettem magam, hogy a katonaság, a naponkinti lőtás-futás Pílis-Csaba felé, meg az meg ez, meg amaz okon mult el stb. Képzelem, milyen jó vért szült! Benedek Elekhez írott levelében panaszkodik a tan-

felügyelő. Én Eleknek azt kelkáposztáztam, hogy tudod, barátom:

„Soh'se írtam olyan verset,
A mi nem a szívből serkedt!“

Vegyük egy más illuztrációt!

Dr. Ferenczi József, a közoktatási tanács jegyzője lett Treforttól a „Jó könyvek“ szerkesztésével megbízva. Ferenczi előzetesen levélben kért fel s néhány nappal ezelőtt — *mirabile dictu* — személyesen kéréssett fel s kért, hogy írjak egy „székely népeletből vett“ jó könyvet. Ha eltekintenek — bár eltekinteni nem lehet — a kitüntetéstől, bizony őszintén szólva a honorárium — mely busás — ösztönöz írni. De hát tudok-e? Bizony nem! Tíz nap óta két sor van kénszen, mely ighen beszél: Gyűljetek körém csak fiatalok, vének! Ti néktek én mostan egy mesét mesélek.

Ha a Pegazus ilyen óvatosan ballag majd Aladárnál, nem tudom, hány évig kell abrakolni!...

(Legtovább májusban neki kell mennie a szakvizsgának s doktorátusnak: hét darab írásbeli ebből az aprosóból. — Aladár 10 ének, tizennégy iv fokosra van terelve, ergo minden hónap egy új éneket szürendő. — Az udvarhelyiek németet osztottak be neki a 3. osztálytól a 8-ig — ami nem is szaktárgya — lesz dolga vele.)

V. 27. — Tegnap egy kicsikét könyvmoly voltam...

Különösen arra kell figyelmet fordítani, mélyen boncolni: hogyan tervezte Arany feldolgozni a „hun monda-kört“, mire fektette volna a fösulyt, mennyiben lett volna kidomborítható; hogyan fogok én abból egyet és mást felhasználni, anélkül, hogy szolgálai utánzó lennék s mennyiben kell nekem az ő nagy tervétől eltérni s miért és hogyan?

Eme sokágu kérdésekre adható feleletekkel nem fogom mostan untatni. — Hanem küldök itt egy érdekes dolgot.

Hát őszintén megvallva, én ezt mai napig nem olvastam. Manap is folyó új kiadásba lett ez felvéve, — melyet teljes egészében meg fogunk szerezni, ha majd módunk lesz hozzá (fejedelmi többes!) Mikor

elolvastam, egy kicsit elragadott, egy kicsit lelkesített, egy kicsit megindított, meghatott s egy kicsit elkeserített. Mindenik kicsinek miéértjé hosszan lehetne fejtegetnem, de nem akarom türelmét próbára tenni. Hanem csak annyit jelzek, hogy a sok kicsiből egy nagy lett s olyan férfiatlanná tett, hogy — — —

És menten elhatároztam, hogy elküldöm édes magácskának, édes drága. Kérem, különösen többszörözött figyelemmel olvassa az ugynevezett kibekezdés utáni utolsó részt. Aztán gondolkozzék rajta, hogyan is lehetett az, hogy még aranyos Arany is annyira tusakodva, mondhatni félve mert a nagy egész kidolgozására gondolni? Aztán mit érezhetett az öreg, mikor írta: „Bevégetlen élet — bevégetlen munka.“ És a többi!

De csak gondolja el, édes drága, hogyan hatott rám az az utolsó sor: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: irjad!“ Hát lehet-e csodálkozni, ha egy kicsit sirtunk!? Hiszen senki sem látta!

„Mi emel? mi tart fönn? mi sugall? mi biztat?!
Kebelem egy hangja. Követem is aztat.“

Aztán majd írja meg, unalmas órát szereztem-e? Erre azért van szükségem tudni, hogy nehogy, ha terhére volna, foganatosítsam azt a tervem, miszerint, mikor ilyen dolgokra bukkanok kutatásom és dolgaim közepette, azokat elküldöm.

(Mellékelve a Csaba előhangja. Tehát ekkor olvasta az Arany dolgozatait, Ellákja után, Aladárja előtt.)

VI. 6. Minap akadtam egy érdekes növényről szóló értekezésre. . . „Pimpinella Germanica Saxifraga, Chaba ire, h. e. Chabae emplastrum. . .“ A gyöngébbek kedvéért magyarra fordítva e história így hangzik:

„Csaba ire, azaz Csaba tapasza. Azt mondják t. i., hogy Csaba király, Attila királynak Honorius császár leányától született ifjabbik fia az apja halála után (midőn egész Magyarországot beháboru zaklatta és a magyarok heves csatában, — mivel egymás közt nem tudtak megegyezni a fölött, hogy a királyság

Attila melyik fiára szálljon, *mínd elestek*) 15000 sebesült vitézzel egyedül maradt s hogy katonáit ezen fűvel kigyógyította volna; innét van, hogy a fű azután tőle nyerte elnevezését.“

Igy ír a Csaba fűvéről Clusius Károly belga tudós körülbelül 1584-ben, bölcsen és *kellő történelmi jártassággal*. . . .

A monda szerint ugyanis az Aladár és Csaba közti harc után fehér turul alakjában megjelent Csaba anyja s neki három nyilat adott, hogy azokat három kívánsága teljesítésére használja. Csaba az első nyíllal felkerestette azt a fűvet, mely minden sebet meggyógyít s ezzel gyógyította katonáit; a második nyilat fellőtte az égre olyan paranccsal, hogy atyja csillagát szegezze örökre az éghez, ez oda is szegezte és maig is látható üstökös képében; a harmadik nyilat Aladár bátyjáért boszut állani küldé s ezzel Székelyországból átlőtte a görög császár szívéit.

A monda első részét, a fűről szólót íme 1584-ben Cludius tudományosan följegyzí. Mennyit kellene olvasni az embernek, hogy mindent tudjon! — —

VI. 6. Hogy miért keserített el Arany ama verse, egy kicsit? Igy röviden ide vetem.

Higgye el nekem, édes drága, hogy én meg vagyok győződve, hogy bár kevés erőm és tehetségem összegét párosítva szenvedélyes alkotni akarásom egész hatalmával latba vetem Aladár mellett: a koszoru nem leend az enyém. Ez a generatio Arany után egy nyomon haladót méltányolni soha sem fog! Sokkal nagyobb szűkkeblűsége, önzése és *írigysége*! S így mínd ama keserűség, ama kín, mit szólni fog az Arany méltó nagyságának dicsőítése, mint reakciót az utánna haladó számára: az én osztályrészem leend. Ez az én meggyőződése, melyet megczáfolni avagy igazolni az irodalomtörténet feladata leend. De bár utólagosan meg leszek czáfolva, maí hitem oly erős ebben, hogy az elkeseredés keserű, bár meghajló hangján kérdehetem: miért, hogy az alkotó éppen ez osztályrészt adta nekem!? És én hiszem, hogy ha ez a keserűség egy oly gyöngé pillanatot szólna, melyben így szólnék:

„Jöszte kebelemre
Kicsi áldott fegyver
Jó barátja annak,
Kit az Isten megver“ —

soha a jövőndő generatio — mely hitem szerint ismét visszatér, mert vissza kell térnie a nemzeties költészet ma megvetett, legalább is elhanyagolt mezejére — engem elítélve pálcát felettem nem törne.

Hanem azért:

„Ha későn, ha csonkán, ha **senkinek**: irjad!“

Tudja, édes drága, olyan szépen elhatároltam, hogyan lesznek az egyes részek két hetenkint elküldve a *legelnézőbb kritikusknak*, s a *legszívesebb olvasónak*. (Kitalálja, ki az??)

VI. 15. Egy pár percig... kimondhatatlan boldog voltam. Álmodom... oda röpitett kedvenc hegyeim közé, éreztem a havasi fuvalmat, hallám az erdők zúgását, a madarak dalát, a hegyi patakok moraját... Ott volt a karomon édes magácska, édes drága... Mutogattam a távol romokat, a mohos várfalakat, beszéltem a hozzuk fűzött regét *tündérleányról*, *pásztorfiúról*, meséltem bús dalt rég letűnt időkről, horpadt sírokról büszke szirt alatt, melyek felett mint Vesta lángja ég nagy örök hűség, örök szerelem... S mikor aztán a rege véget ért, édes drága kért (de ami különös, cseppet sem „Ur“-azott! ezt máskor kikérem magamnak!), hogy szedjünk virágot s koszoruzzuk meg azt a sirt, hol a tündérkirálylány s pásztorfiu el van temetve.

VI. 17. (A Paál Árpád hivatalbéli társa) maga is irodalomkedvelő és művelő lévén, kiváló jó indulattal viseltetik irántam. Amint hosszas beszélgetésünk alatt bevallá, ő neki is terve volt a hun mondát feldolgozni egy nagy tragoediának. Hosszasan gyűjté — mint mondja — hozzá az anyagot s miután tervéről már lemondott, jegyzeteit, adatait szíves készséggel ajánlá rendelkezésemre. Nekem minden esetre ez csak hasznomra válhatik. (Soha többet erről a dologról nem esik szó.) — — —

Levele újabb erős bizonyága annak, hogy én nem csalódtam. Hogy édes drága ugyanaz az áldott jó valaki, akiről én évek óta álmodozom s hittem,

hogy addig nem halok meg, míg fel nem találok. Ké-
szül is már egy nóta, melyet jobb napokban majd tel-
jesen megírunk, most csak az első strofa álljon itt:

Oh ez az arc, oh ez a homlok
Nem ismeretlen én előttem;
Éjek árnya ha reám omlott,
Merengve rajt álomba szőttem,
S ott volt az ébredő mosolyba',
Mely egy sötét világra fényt vet, —
— Ne láttalak volna soha:
Mégis téged szeretnék!

— — — — —
— — — — —
Ha az enyém soha sem lész is:
Téged szeretlek mindörökké!"

VI. 20. Egy kettős levél is érkezett, mely azért
mondandó kettősnek, mivel két ember írja. A szath-
már-némethi ref. gimnasium egyik tanára Bod Sán-
dor jó barátom azt kérdi: olvastam-e gimnásiumuk
pályahirdetését s ha igen, nem volnék-e hajlandó ná-
luk tanszéket vállalni. Ő, valamint az igazgató — ki
szintén barátom, levelében ír, még pedig igen melegen
— biztosnak állítják, hogy pályázásom esetén megvá-
lasztanak. Én — természetesen — pályázatot nem ol-
vastam s így csak tájékoztatásért fordultam hozzuk:
hogy, amint irám, hadd lássuk a medvét. — —

A negyedik levélben öcsém értesít, hogy miután
édes atyám halálos beteg, ha csak tehetem, pár napra
menjek haza ügyeink rendezése végett. Közel egy éve
ez az első levél hazulról, mely tudomással látszik birni
a felől, hogy én is élek. Hogy minő hatása volt rám,
ahhoz nem szükség kommentar... Valamennyire
választam...

VI. 27. Egész erővel neki dültem a nyelveknek,
de főkép a német nyelvnek. Szomorú egyhanguságát
szabad óráimnak mohó szorgalommal teszem örlő ma-
lommá. És a malom pompásan örül. És tévedne, ha
azt hinné, hogy teher nekem ez a munka. Olyan nagy
gyönyörűség, hogy bár készen voltam rá, magam sem
hittem. Mert természetesen nem a száraz grammatikát
magolom, hanem — *Heinét olvasom*. Ki Heinét eddig
csak magyar fordításból ismerém s megvallom, tulsá-
gos magasztalóival sehogysem érzék együtt, ma elra-

gadtatva csodálom zsenialitását. (A „zsenialitást“ azért írom így, mert teljesen egyet értek Rákosi Jenővel, ki az idegen szavak magyaros leírása mellett villogtat szablyát.)

... Amit tettem, az annyiból áll, hogy az öcsém levelére semmit sem feelve menten táviratoztam egy barátomnak, aki még az nap visszatáviratozott, hogy „komolyabb fordulattól alig lehet tartani, a jobbulás bizton remélhető“. Aztán még egyszer táviratoztam s rá a felelet megnyugtató vala. Hála Isten! Lelkem egész erejéből örülök, ha ők boldogok a nélkül, hogy velem legkevésbé is törődnének. Mért is törődnének én velem?! Velem a méltatlannal! Ki életemben soha sem dolgoztam, folyton henyéltem s mint ilyen teher vagyok a társadalom és az emberek vállain, ki viselkedésemmel szégyent hoztam az ő nevükre, ki sok-sok bűnt követtem el, talán még apagyilkos is voltam — — — de, ne folytassuk tovább, mert emez értelmes környezőim előtt nem akarnék sírva fakadni.

Ne ítéljenek el, édes drága Mariska! Hány poklot kellett átélnem, míg lelkem ennyire elfásult, vagyis igazabban mondva, míg lelkem ennyire megölték. Talán majd, idővel, mikor már lemosódik, mi most sajnó, éget, minden rendén lesz. De ma azt kívánni, hogy egy lépést tegyek, sokkal, milliószorta több, mint ha valaki azt kívánná, hogy a Lánchíd oszlopának a legtetejéről ugorjam a Dunába! — —

Már, édes drága, jöjjön a jövő, teljék be te hátlan, ami betelendő, essem pad alá — de tény, hogy Szatmárra pályázom. Folyamodványom bizonyítványaimmal terhelten már-már útban van s pár „díz“ Ellák repülő félben. — —

Az udvarhelyiek igen szépen gondoskodtak rólam. Meghívtak helyettes tanárnak 600—800 frtra. Beosztottak a leányiskolába is pár száz forintra. Nekem adták alispánunk fiainak instruktorságát: szintén pár száz forint. Summa summarum a jövő tanévi fizetésem náluk felülmegy 1000 frton. Gut ist — jobb nem létében! De mennyi időt vesz igénybe s hány felé vagyok szakítva!

Menjünk most Szatmárra. Ide egy rendes tanár kell magyar és latin tanszékre (az én tárgyaim!), ki

a próbaév végén azonnal és feltétlenül rendszerezítik. A fizetés 1000 frtot meghalad. *Ha a megválasztottnak nem volna teljes diplomája, köteles egy év alatt megszerezni.*

Hasonlítsuk össze a kettőt. Egyenlő fizetés, szinte fél munka, saját tárgyaím. Vegyük még mellé, hogy sem Udvarhely, sem Szatmár, sem Ninivé, sem Jeruzsálem állandó fészke nem lehet lelke vágya szerint. Mi köt engem Udvarhelyhez és Szatmárhoz — Budapesthez képest?!

VII. 4. Szerdán délután, amint haza érkeztünk az exercirozásból, nagy hirtelenséggel átöltözve rohantam haza. Drága levele már itt volt az asztalon.

Árpád szó nélkül tovább olvasott, én leültem emide a dívány egyik sarkába és olvastam. Elolvastam egyszer, kétszer, — elolvastam háromszor — aztán? Aztán nagy lopva megcsókoltam azt az üdvözítő nevecskét. Mondom, úgy lopva cselekedtem ezt a meg nem engedett cselekedetet, mert legkevésbé sem szerettem volna, ha tanuja is van, s ha éppen Árpád az, kit ha nem is e fajta, de mindennemű túlságért sokszor ostromoztam már. Hanem bizony a tanu nem hiányzott, hanem oda állott elélem:

— Így állunk, öregem?!

— Ilyen formán!

— No hát akkor megcsókolhatjuk egymást is, azt hiszem.

Látott kérem, már ilyen két rosz gyermeket?! De hát mondja csak, férfiatlanság ez? Nem! S hogy aztán mindkettőnk szeme megtelt könnyel, férfiatlanság ez? Nem! Hiszen mi mind a ketten olyan, de olyan boldogok voltunk. (Megjegyzem, hogy Árpád is éppen ekkor levelet kapott.) — —

Az „Ország-Világ“?!... Hát tudja, édes drága, soha sem voltam azok előtt, kiket szerettem, valami nagyra poétasággal s mások előtt sem sokszor, legfőlebb ha egy-egy üres fej és szív fészkelődött, néztem nagyot rajta. Így nem igen érdekelt, akár le, akár felbíráltak. Ha ütöttek, hallgattam, ha dicsértek, szaladtam. Hanem megvallom őszintén, hogy figyelme jól esett. Nem szóltam volna egy szót se, csak vár-

tam. Majd ha jobb napok derülnek fel, irunk szebet is, mélyebbet is.

Éppen ma végeztem be ifj. Dumas Sándor egy híres könyvének „*Férfi—Nő*” olvasását. Mondhatom, hogy életemben nem olvastam három érdekesebb és tanulságosabb könyvet. — — Idézek innen-onnan egy-egy sort. „Van uram, az Isten! Van örökségem, a föld! Van eszközüm, a munka! Van céloom, a jó! Van reményem, az ég! Van testvérem, az ember! Van segítségem, a nő! Útra tehát!” — —

Irok egy érdekes dolgot. Édes drága emlité az irodalompartolást. Eszembe jut erről valami. Grillel a minap számoltunk le. Van nála 250 drb. Ellák. Egy év alatt elárusított 3, írva három példányt. Ez a magyar könyvpiac jellemzője. De azért: „Ha későn, ha csonkán, ha *senkinek*: irjad!”

Ugy-e érdekes?! Nesze neked *illusio*! — —

A szegedi ügyvéd uram gölyája tehát ismét megcsalta? Megénekelem ujólag, anélkül azonban, hogy elárulnám, kitől tudtam meg... Akár úgy hevenyében mindjárt idédobok egy pár strófát a bolond gombák közül:

„Ügyvéd uram! az úrhoz szálllok,
— Egy ismeretlen rímelő, —
Bár „színről-színre” soh'se' látott,
Hangomról rám ismer: „ez ő!”
Bolond ficzkó, nagy léha, balga
S bűnös is, mert üldözi önt,
Sodorjon ezért pörbe, bajba,
Kérem, ne itt, de odafönt.

Mert tetszik tudni, itt a törvény
Nyaka könnyen csavarható;
Odafönn nincs e fajta örvény,
Ott biztos a gálya, bitó;
Szent Péter bajsza bárha kajla
— És ha jól emlékszem, vörös —
A szíve jó és nem akarja,
Hogy pert veszítsen a pörös.

Őn panaszló, Péter bá elnök,
Király-ügyész Verböczy lesz,
Én a vádlottak padján ülök,
Kit kegyesen Plutó legyez;

A tanu bejön hosszú lábon,
Farkat billent és kelepel, —
Őn nyer, uram! tartsa csak számon,
Ötven alól nem kelek fel!
Stb. stb. stb. stb.

Látja kérem, úgy megy, mint a parancsolat.
Még ma mesélek nekik valamit.

VII. 17. (Paál Árpád írja, Szatmáron való megválasztása alkalmából Fülöpnek, aki akkor nagygyakorlaton Píliscsabán volt:) Kedves Aronkám! Eureka! Többet nem mondok, csak — én gratulálok, *neked*. Küldj egy forró kézcsókot arra a szent kézre, melynek angyal birtokosa imáját meghallgatták odafönt... (Bpt.)

VII. 21. Ohajtanám a múlt heti lelkiállapotomat némiszzerűleg lefesteni.

Három nappal ezelőtt kaptam az „öcsém édes atyjától“ egy levelet eme megszólítással: „Édes fiam!“

Vegyünk e levélből ki egy pár sort! „Én elfeledtem mindent, atyáimlag kérlek, feleddj el te is mindent. Mellékelve küldök 100 frtot, kérlek, írd meg szükségleteidet, postafordultával küldöm... stb. stb.

Két napig évődtem e levélen. Harmad napra kelt levelemből idézek egy pár sort:

„Tisztelt uram!

„Bölcsök mellett álltam,
Koporsókat láttam,
Az életnek nehéz harcát
Emelt fővel jártam,
Nevettem és sírtam,
Búmat dalba irtam —
De feledni, elfeledni,
Azt sohase bírtam!“

Pénzét mellékelve küldöm, kérem, hagyjon a magam útjára!“

Aztán?! Elmentem ide ki az erdőbe, — az erdőbe, hol senki sem lát és kisírtam magamat. Requiescat in pace! — —

Hahó!... Tessék olvasni! Ergo Szatmár vívat!
Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy igazán bol-

dognak érzem magamat. Kérem édes drágát, osztozzék velem!...

Tehát a 12 közül én lettem Péter. — Ha most a „növérém“ hangján írhatnék!...

VII. 26. [Ugy látszik megkapta az engedelmet rá, hogy „növére“ hangján írjon.] Egyetlen drága Mariskám! — Bizonyára eddig vetted „mogorva“ fivérem „fürdői“ finomsággal és tisztasággal ékeskedő levelét. Ugyan mondd csak, örültél-e rajta? Tudod édes drágám, ezek a férfiak még sokkal hiubbak, mint mi. Már úgy leeresztette vala füleit, mint egy életűt csacsi. És oh egek, most minő „hetyke“. No hisz egy kis oka van is rá, hogy t. i. egész ismeretlensége daczára a 12 pályázó közül ő 45 szavazattal 11 szavazat ellen lett megválasztva.

A „fürdön“ augusztus 4-ig leszünk. Addig fivérem meg fogja tudni, a tanszék elfoglalása tudományos értekezéssel leendő összekötve, mint ez a protestáns gimnáziumokban szokás. Ha igen, úgy kérni fog, hogy megírandó értekezését, légy szives, tisztázd le. Tudod egyetlen drágám, ezek a férfiak roppant különösek. Ime neki szörnyű kedve támadt, hogy az első „székfoglalót“ a te kéziratodból (akarám mondani: kézírásodból) olvassa fel. Reméli, megteszed.

VIII. 15. Az „értekezés, illetve székfoglaló“ letisztázására tett ígérete fenn marad s majd igénybe véte-tik, kelletvén azt szeptemberhez egy évre, tehát a próbaév után megtartani. Ezt jelzi „mélyen tisztelt“ igazgatóm. És ebben az én lelkenek nagy öröme telik, remélve, hogy addig csak akad annyi időcském (pl. a farsangon a bálozás helyett...), hogy megírhassam ha nem is „bámulatba ejtő“, hanem magamért-kitevő értekezésemet. Nem tudom, mit említhettem én édes drágának erre vonatkozólag, de azt hiszem, az a szakvizsgálati írásbeli lehetett, t. i. Debreczeni Márton „Kióvi csatája“. A székfoglalónak, ha szokás volna címet adni, úgy az „A világirodalom költészetének fejlődése“ volna, mely a legrégebb időktől napjainkig divó költészeti ágak fejlődési hágcsoját tárgyalja. Ennek vázlatát majd édes drágának elolvasom.

IX. 5. Árpádinával itt ülünk a központi indóház várótermében és a két bagoly kapni fog két zárt zá-

radékot [zárt levelezőlapot], míg a csengettyű ki-
csengi: Szatmár felé beszállani!...

8, írva nyolc napi urlaub! Ne higgy, magyar,
a németnek!

IX. 17. Te bizonyára csodálkozol, hogy mért
nem irtam eddig s én csodálkozom, hogyan merek
írni most. Mert bizonyára tudod, édesem, itt lakik a
„Fekete asszony“! Két nap — 48 óráig őriztem már
„önagyságát“ s láttam három „völegényét“ két lépés
távolságról. Mert tetszel tudni, a katona nagy ked-
vence a „menyecskéknek“. Én nem félek tőle, hanem
dr. Brunettivel rettegek. Téged pedig még féltlek ettől
a levéllaptól is. (Amáliád.)

IX. 30. Ma itt ülök bizonyára utoljára ebben a
kolerafészekben, melyre 60 éves koromban is szörny-
borzalommal s irtózáttal gondolok: itt, melyhez egy
iszonyu év emléke köt, de amely év mégis az én
megváltásom, az én üdvözülésem éve volt. Ugyanezen
az asztalon irtam volt május 4-ikén is (emlékszik kik-
nek? !), akkor az elsőt e helyről [az önkéntesek isko-
lája], ma az utolsót. Ismétlem, borzadok e szobától
és mégis templom az nekem. — —

Elsőjén indulok Szatmárra.

X. 11. „Mulatságaim“ közül különösen legyen
szabad a Bod esküvőjét felemlítenem. Ha ez alatt az
örömszuhatag alatt vágott grimászaim egy század része
megkövült volna, Vetésen (ez a menyasszony faluja)
most egy Babel-torony állana... Igazgatóném tegnap
is elmondatta e multság egy csinos epizódját s neve-
tett fuldoklásig. Történt pedig ílyetén képpen. — Hát,
mondok magamban, már csak bemutatom magamat
eme hő'gykoszorunak, nehogy azt higgyék, hogy mun-
kát kereső suszterlegény vónék. Dictum factum oda-
rugtatok az első gémnyaku elé és ékes hajlongással
ajánlom magamat kegyes gráciájába. A szende líliom
fülig pirul s föld alatti hangon kérdi: „Mi tetszik, ké-
rem!?“ Egy percze meghökken bennem a dobogó lé-
lek, de aztán tüstént feltalálom magamat s felelek:
„Szabad kérnem egy pohár vizet!“ A bájtelí özike
könnyű talpain ellebegve félméternyi hosszúságu kör-
mökkel ékes „hab“ tenyerén átnyújtja a nektár lezu-
hanyító hűsét. És én ittam! — — Ami a Bod

menyasszonyát illeti, nagyon kedves kis teremtés, ki most van először Erdélyben, nászúton.

XI. 1. ... Most az a kérdés támadhat: hogyan érzem magamot Szatmáron? Tudja édes drága: gud iz'! Szeretnek a kollegák, szeretnek már is a tanítványaink, én is őket — s kell-e több? A többi nem érdekel. Ama világ, melyben keresnem kellene még, hogy szeressenek és szeressek, meghalt, mert megszületett... A színházat, multságokat keresni nincs okom s éppen ezért nem is fogom — a legszigorubb hivatalost kivéve — keresni. Ez már is szemet szúrt. S voltak is, kik az okát kérdezték. Fájtna volna, ha Péterrel megtagadom az idvezítőt s a kíváncsiaknak szárazon, de őszintén azt feleltem: *nincs okom!* „Ügyeeeee?“ felelének. „Uuuuúgy!“ felelék. Meg van édes drága a felelettel elégedve?!

Sőt igazán szólva az igazgatónénak, ki az okra legkiváncsibb vala, úgy négy szem között valami ilyenformát mondtam: „Tudja mit, drága nagysád!? Nem bánom én, ha az egész Szatmármegye felett kiterjesztett ég csillagai egy ide való lány homlokán vannak, nem adok én rájuk semmit, — mert van nekem egy csillagosnál is csillagosabb, gyémántosnál is gyémántosabb! Az igazgatóné rám nézett s valami olyan formát mondott: „Hígyje el, hogy én megesküdném rá, hogy amit most mondott, az igaz, — annyira lehetett olvasni az arcáról.“ És megígérte, hogy az ő „leányát“ nagyon fogja szeretni. Ugy-e, a leánya sem marad adós?!

XI. 17. Apropos! Varga Bálint Párisba utaztában (mit „mi“ is megteendünk...) Genuából felém zöndíté lantját, mely annyira kedélyes és ügyes kinrímekekből jött a világra, hogy nem sajnálom tőlük a tintát ide írni szóról szóra:

„Bohó vig címbora, édes Fülöp Áron,
— Ki hogy komolyodjék valaha, nem várom, —
Mielőtt elvinne engem a vén Cháron,
Bucsu-rigmusomat íme idezárom.

Régen töröm fejem: ejnye, az az Áron
Hogy viseli magát azon a Szatmáron?
Félek, azóta már akadt kettő, három,
Kit úgy szólítgat, hogy „drága édes párom“!

Mert ki Pegazuson jár és nem számaron:
Szél módra tör, ront, bont hegyen, vízen, sáron,
Leányokat hódít, bódít minden áron,
Míg egyszer nem tanul egy súlyos nagy káron.

A bugyelláris is — noha ő nem „báron“ —
Gyakran marad, tudom, csupaszon, kopáron,
Sőt addig vígadunk palaczkon, poháron,
Hogy az egészség is elkél zsbivásáron.

No hát jó barátom, édes Fülöp Áron,
Vigyázz, túl ne ugrálj a józan határon,
Tanulj rajtam, ki bíz csak a végét járom,
De emléked mindig kebelembe zárom!“

+ + +

Ime így írt Bálint az olasz határon,
az mire rímekben válaszol majd Áron,
„kinek a bajusza veres télen-nyáron“;
de tán elég is lesz a versből immáron,
mert még azt kiáltják, legyen „kosár“ számon,
lovagolják pegazus helyett számaron,
semhogy ennyi kín-rím im egekre szálljon;
Bálintot beérje francéja határon
és nyakon zúdítsa, bárhogy kiabáljon! — —

XII. 18. Mához egy hét ezt szavaljuk:

Szabad a madárnak
Meggzállni akárhol,
Messze földről jöttem,
Idegen határból...

XII. 30. [Nagyváradról, útközben.] Tegnap ilyenkor!!... Elgondolom és valami végtelen keserűség van a gondolatban, hogy „minden elmúlik a világon“. (Legközelebbi zöngemény címe ez lesz s a refrain: „de a te neved élni fog!“)

Pótlás 1886-hoz.

V. 5. Pokomándy Istvánné úrhölgy önegységának.
Mélyen tisztelt nagysád!

A férfias nyíltság s őszinteség kötelességének akarok hódolni az általam legmélyebben tisztelt nő és anya előtt. Teszem ezt első sorban a legdrágább mama, másodsorban az ő legféltettebb kincse édes leánya s végül parányi magam érdekében.

A leginkább szivekbe látó szem bizonyára rég észre vette s íme most igaz lélekkel bevallom őszintén, hogy a Mariska nagysám iránt érzett vonzalmam mélyebb, mint a barátságé, célom vele szemben a legtisztább, a legszentebb.

Esedezve kérem tehát, ha e viszony nincs akaratja ellenére, de sőt azt üdvösnek találja, meg lévén győződve, hogy életem egyetlen feladata legföltettebbje boldogítása leend: ne tagadja meg tőlünk, hogy legalább két hetenként egy-egy — a kedves mama által elolvasott — levelet válthassunk.

[Ez a leánykérés az a dátum, melyre évfordulói alkalmából több ízben hivatkozik.]

V. 11. ... Mióta ki van tűzve ismét a Nádasdy koszoru, még pedig mint irám kétszerezve, nincs egy nyugodt pillanatom. Zsibong, zakatol a fejem, akár egy gözmalom. Vajjon mit fog örölni s milyen eredménnyel? Mert hát most igazán elmondhatom az én imádott Aranyommal:

„Oh lantom, ha értél valamit korábban,
Ha egy szikra lélek van ez asszu fában,
Most, igazán most kell magadért kitenned,
Mert nem szabad *nevét* hijába felvenned!“

Istenem, uram! De nagy dolog a háboru! Háboruja a szellemnek, évődése az alkotni akarásnak. Hanem hála Isten, most van segítségem, Ő majd megsegít. Mert olyan, de olyan nagyon bizom, úgy hiszek az Ő imájának foganatjában. Az hiányzott eddig!

V. 14. Ma voltam *mltsgos* Gyulai Pál úrnál. Tanácsát kértem a pályamunkám megírása iránt. Hjah! ő fog a bíráló lenni a titkos pályázaton. De hát ilyen az élet. Si nequeo Superos movere, Acheronta movebo! (Ha az Isteneket nem tudom megindítani, az ördögöt hívom segítségül, — mondá Rákóczy. Ismétlem, ilyen az élet. A halhatatlanság koszoruja — ha ugyan ilyen van — is protegálandó.)

Az öreg elemibe' volt.

- Hát aztán neki mer ismét rugtatni?
- Megpróbálom, *mltsgos* uram!
- Érez hozzá elég erőt?
- Ha nem is eleget, de egy keveset.

- El van készülve jóra, roszra ?
 — El.
 — S ha roszul sül el ?
 — Ujra kezdem, méltóságos uram !
 — És ha az sem sikerül ?
 — Tovább megyek s ismét újra kezdem. Hisz éppen méltóságod írta *Hadnagy uram*-jában, hogy „csak előre, édes fiam !“

(A lép fogott.)

— Igaz, igaz !

És aztán kezdődött a tárgyalás. Ez az öreg ember, ha jó, igazán nagyon jó. Csupa szív, csupa lélek, csupa jóság, melegség. Ugy lelkesedik, akár egy 18 éves poéta. Olyan idealista, akár egy első szerelmes. És úgy tud lelkesedve lelkesíteni, kígyuladva gyujtani ! És maga a szeretet ! Mikor Arany János jött szóba, megtelt a szeme könnyel — abban a könnyben láttam egész lelkét, szívét, — szerettem volna megcsókolni. (Megjegyzem, hogy Aranynak egyik legjobb barátja volt Gyulai.)

— Befejezte volna, de meghalt, sohajtá az öreg. Ki tudja, mit teremtett volna ! Menjen édes barátom, dolgozzék, legyen ha nem *egyéb, fegyverhordozója*.

És olyan kimondhatatlan melegen szorítá meg kezemet.

Megjegyzem, hogy egy egész székér utasítás, tanács, figyelmeztetés vala az útravalóm.

Mikor haza mentem, nem győztem Árpádnak eléggé magasztalni az öreget. Árpád már előre kezd féltetni. Tudja, hogy most a *bolond napok* következnek. De hát

„Azok a hóbortos poéták,
 Biz' azok furcsa emberek !“

Hanem akármilyen furcsák, annyi bizonyos, hogy nem a mai világba valók. Sovány koszt — ha ugyan meg is van — a dicsőség. (Ez a gondolat a *bolond napok* keresztapja !)

V. 24. [Szegeden íródott útközben, Hódmezővásárhelyről jövet.] — Nem sokára indulok tovább és gondolok majd ilyen formát :

Ringasd, altasd, édes álom,
 Szárnyaiddal fedd be lágyon
 Nyájas, tiszta éj,
 S míg pilláit zárva tartja,
 Távol erdő lágy fuvalma
 Halkabban zenélj.

1887.

I. 11. Megérkezésem estéjén — amint említettem vala — Sargavynál voltunk mindannyian. És volt nagy mulatság, érdekesnél érdekesebb epizódok — szinte elaludtam belé! A kicsi mama mindazonáltal meg volt fíjával elégedve.

... Még egy mellékes, bár érdekesen mulatságos eseményt említek. A beavatatlanok között száz meg száz variációban újabb mondanakör járja. Budapest, Bécs, Kőbánya, Szeged, Nagyvárad stb. Csoda, hogy Kamcsatkát vagy a Kanári-szigeteket nem emlegetik. Annyit azonban eredményképpen említhetek, hogy érdekességemből szemmel láthatólag veszték — — — oh fájdalom, mennyire aggaszt!!! Hahaha! Sargavyyal (leányiskolai igazgatónő) felségesen mulattunk egyes jelenségek konstatálása alkalmával.

... Aztán ha én kirugnék a hámból, mindjárt nagy hűhó lenne. Pl. Sargavy azzal fenyeget, hogy ha nem jól viselem magamat, megírja. (Lássá mennyire szeretik már is leendő lányukat!)

II. 6. ... Meddig élünk még vissza egymás türelmével? Meddig fog tartani e kimagyarázhatatlan hallgatás?! Elvesztettük volna a hangunkat?! Avagy annyira hinnénk egymás boldog élete futásában, hogy feleslegesnek tartanók egymással beszélgetni!? Ennyi kérdésre én szegény fejem csak annyit felel, hogy bizony tudtom szerint a sor édes drágán volna s napnap után vártam is, hogy már csak sorba zökkenve, sorát ejti egy pár sornak, sorba szedvén elsorolandó sorait élete mostani sorának, de mert e sorok máig is csak sorúknak sorát várják, gondolám, soron kívül írrok egy pár sort. [Egy idő óta akadozik a levelezés.]

III. 7. Édes egészen jól gondolta, hogy májusba megyek vizsgázní. Hanem megelőzőleg két házi értekezést kell írni. Egyik, amely már készen van, „Deb-

reczeni Márton s a Kióvi csata“. A másik „A Katalin legenda nyelve“. Az első irodalomtörténeti, második nyelvészeti értekezés. Ez utóbbin rágódom most. És tekintetbe véve, hogy a nyelvészet nem kenyerem (legalább a Simonyi-féle nem!), másrészt, hogy teljes életemben szörnyű drukkmester voltam, lehet képzelni idegesen „kedves“ lelkiállapotomat. Hanem tudja, édes drágám, jó ember az Isten! Csak legalább nyugodtan lehetne dolgozni. De a napi teendők mellett s egyéb „apró“ gondoktól eltekintve (melyek elősegítik a tanulási kedvet!) a naponkénti vacsorázás öl meg. Tudja imádottam, a mult héten egy nap sem vacsoráltam honn s éppen mára is, valamint holnap és holnaputánra is „foglalkozva“ vagyok. És természetesen kitérni éppenséggel nem lehet. (Oh baráti szüvesség, szállj alá poklokra!)

Édes mamáim szinte meghaltak. Kívált a kisebb. Szegény alig épült ki egy jó adag tüdőgyúladásból: a rákövetkező héten a lépcsőn leesett s egyik lába annyira kificamodott, hogy több napig kellett őrizni az ágyat. Még most is sántít. Szatmáriné is folyton betegeskedik. (Van bánatja a „fiu“-nak!...) De majd csak ide-oda kitavaszodunk s megjön az egészség is. Egyébiránt mindkettő csókolja az én gyémánt fülű baglyomat! (Ki az!?)

V. 8. ... A megbuktatott igazgató szeretne engem kibuktatni innen. Ebből keletkezett egy szeptember havára eső *doctorátusi jelentkezés*, egy más november elejére történt *szakvizsgálati jelentkezés* és — aztán se éjjelem, se nappalom.

V. 16. Édes drága, aranyfülű baglyom!

Nap nap után oly gyorsan rohan s annyi végezni valót hagy, hogy szinte a véletlenségtől várhatom, míg egy terjedelmes s az *évfordulóhoz* méltónak tervelt levelet írhatok.

Még május elsőjén megkezdtem az ünnepi ódát, megírtam egy strófát, elolvastam kis mamámnak, volt öröm, lelkesedés és buzdító nógatás, hogy csak tovább s mégis-mégis ma még csak két strófa rávihetém.

Az elsőt ide írom címével együtt izlelölül:

Május 3.

Legyen a perc örökre áldott,
 Melyben először láttalak,
 Hogy felépítsek egy világot
 Egy világ romján általad;
 Illat lengjen, tömjén áradjon,
 Zsolozsma zengjen ég fele
 E napon, mely a napok napja,
 Megváltásomnak ünnepe!

Valamelyik *éjjel* bevégzem már. Most a tanév végéni munkahalmaz, nagymérvű hírlapírás, a ma küldött meghívó szerinti rendezőség lótása-futása — minden percet elrabol. Eppen ezért elhatároztam, hogy ezután mindennap egy-egy ilyen levelező lapot írok s egyszersmind már holnap kismamával bizonyítványt íratok.

Tehát holnapi viszontlátásra csókol Amáliád.
 V. 18. Édes drága Egyetlenem:

Mondok: az ígéret szép szó... Ime, elkéstem, de pótlom... Tudja édes, valami polemiába elegyedtem vala (szokásom ellenére!?)

... Jákó ügyvéd és a kis mamám két egész nap örködtek, évődtek, rimázkodtak az én kifejthető csigavérem fölött és csigavéremért (a mi nálam ismeretesen szokásos!...)

Édes mindenem kapja rendesen a Szamost?

V. 19. Egyetlenem!

A kis mamához megyek a délelőtt s eléadom, hogy ilyen meg amolyan bizonyítványt ígértem édesnek s azt 50 kr. bélyeggel ellátottan kérem.

Tudja mit — kezd a mama — hagyjuk azt a bizonyítványt akkorra, mikor én magáról jót írhatok.

Egy perc alatt kérdő jellé változom.

Mama folytatja: Ugy-e nem akarja érteni? Hány nap óta nem nézte meg a kis buzavirág szemü lánykáját?

— A tegnapelőtt utoljára!

— Ugy? A ki el tud egy napot tölteni a nélkül, írhatok én arról jót?

Látja édes, még az ilyenekért is szemrehányást kapok, hát ha tudná, hogy szinte három hete nem írtam? [Levelet tudniillik.]

No hanem erről természetesen hallgatok — drágák a füleim!

Csókolja azt a két ragyogó szemecskéjét szeretve szerető Amáliája.

V. 20. Gyémánt baglyom!

A mi közös vacsoránkról szóló meghívót édes apa mutatta? Látja édesem, hogyan vacsorál meg az ember két osztályt?

Nem felesleges — hogyan ugrattam meg Litteczkít (a Szamos kiadója) eme két osztálylyal — elbeszélni. (Eme mondatszerkesztésért Szarvas G. gutaütést kapna.)

A minap egy dalestélyen kutyaliter volt a liter Litteczkinek. Másnap találkozom vele.

— Szerbucz András! mondok neki. Derék egy fiu vagy, mondhatom.

— No tudod, az mással is megesik!

— Ohó, ne beszélj másról, mint akitől a bor árát kérik, — én komolyan gratulálok!

— Mihez?

— Ugyan ne tedd magad, mint a Csögözi lova, hiszen csak emlékszel, mit ígértél az este?

— Tudod, nagyon *homályosan*.

— No hát emlékeztetlek. Azt ígérted, hogy a VII–VIII. osztály javára minden nyomtatványt ingyen csináltatsz, s ezt én ma már be is jelentettem az igazgatótanácsnak.

András gazda fejet csóvált — s belemászott legalább is 200 frt alapítványba. Persze volt hatás, mikor a kollegáknak elbeszéltem. A cél az eszközt!

Csókolom azt a napbarnította kezeit. Amáliája.

V. 23. Az este nagy gyermekhangverseny volt a kis mama portáján. Táncoltunk, akár a bárányok. Kurizáltam, mint egy Don János! Természetesen, hogy annál méltóbb legyek e névre, mindenkinek egyenlő hípp-hoppal.

Farkas Antal — a mi omnípotens édes apánk — odajön hozzám:

— Tudja édes fiatal barátom, én azt hiszem, hogy nem sokára hivatalos leszek valamire.

— Ugyan instálom mire?

— Valami afféle — tudja afféle esküvő félere.

— Honnan sejtí nagyságod ezt a távol eső „effélet“?

— Nagyon búsok a „De profundis“ hangjai. Ellenkezöt jelentenek!

Édes is úgy találja?

V. 25. Édes drágám!

Nagy álmosan felballagva ide e tudományok Laczi konyhájába, eszembe jut, hogy a tegnapról ujra restantiába' vagyok. Hát csuda-e, ha még most is sorra jár a vendégeskedés!

Én valék az utolsó ama díszes companiában, mely Jákoéknál már-már mindent elnyelt vala, midőn nagy hurráh-val fogadának.

— Már azt hittük, hogy csupa tüntetésből végkép elmaradsz — mondá Jáko.

— Már miért kellene nekem tüntetni, — kérdem.

— Hjah, barátom, te semmit sem tudsz, még azt sem, hogy ma hárman gratuláltak a leányom veled történt eljegyzéséhez! Ugy-e hogy semmit sem tudsz?

— De azt csak tudja — jegyzi meg Jákoné — hogy mégis van érdeme a lányomnak, t. i. a neve mindig emlékezteti az „eredeti“-re.

— Ezt már tudom! — mondok.

Hát édes drága tudja? — Ha igen, már egy levelezőlap miért nem jön felém?

VI. 13. Tanárkarunkban igazgatóválasztás volt tegnapelőtt. Bodnak leróttam hálámat, ő volt az én jelöltem s ő is lett 3 évre igazgató. Tableau!

VIII. 10. Szeretnék egy hosszú-hosszu levélpapírt előkapni s egy hosszú-hosszu levélben a sorok között olvashatók ellen fényes és teljes fölmentéssel végződő védbeszédemet megtartani. No hanem majd élőszoval annál hatásosabb leend.

... Hogy későn megyek le, annak egy főoka az, hogy addig nem mozdulhatok, míg 27-ig megjelentendő könyvem utolsó íve is nyomdában nincs.

[Ez a könyv a „Debreczeni Márton és a Kióvi csata“ volt.]

VIII. 11. Szemrehányást tevő geliczém!

Az a szemrehányás nem enged nyugodni. Este vele fekszem, reggel vele kelek. — Aztán számítgatók, hogy nem is oly sok idő telt el hallgatásban,

hiszen édes drágám jun. 26-án küldötte az utolsó levelét. Látja, hogy nagyítja az időt!

... Hígyje el édes drágám, ilyen komisz nyaram még soha sem volt. Reggel 5 órától este 11-ig egyebet sem csinálok: vakarok, magolok — mérgelődöm.

Most kétszeres erővel s gyorsasággal szeretnék dolgozni, de bizony roppant lassan megy — folyton leszököm „tudja Isten hová és kihez“!

Mamának ma nem küldök kézcsókot, mert tudom, hogy zsörtölődött, holnapra halasztom. Édes drágát azonban 1000000000-szor csókolja Fülöp.

IX. 11. Édes áldott mindenségem!

Bizony-bizony már közel három hete, hogy az én egyetlen áldottamat nem látom...

Megérkezvén, mindenki az ugynevezett gyűrűt kereste s az én jó embereim a legrosszabbat jósolták árva ujjamról és komor hangulatomról.

Mamukát, testvéreimet és leányomat az eső nem eresztette ki Erdődre s így családomat mind együtt találtam, kik a családfőt majd megölték kérdezősködéseikkel, hogy t. i. hogy van Mariska? milyen Mariska? Mikor jön ide az ő Mariskájuk? stb. stb. Ez utóbbi kérdésre aztán hatalmam teljes szigorával jelentettem ki, hogy már biz' én ebben nem ismerek „engemségi idegen jogot“ és Mariska csak az én Mariskám, még testvéreimnek sem adok belőle egy mákszemnyit sem...

Itt küldöm mamuka két arcképét, megtekintés végett. Kérem, jövő levelébe csatolja mellé édes drága sajátját s úgy küldje vissza.

Az értekezésem nyomtatása megakadt. Szörnyen bosszant. De 15—20 közt készen lesz. Az első példány édes drágáé leend...

IX. 20. ... Talán azt apprehendálja, hogy oly későn irtam? Hiszen tudhatta volna édes, hogy ma nap azt sem tudom, fejemen járok-e vagy hol, anyyira bolondok háza lett a szegény fejem.

... Terminust a doctoratusra a jövő hónapban kapok. Szörnyü sok dolgom van. Olyan lettem, mint egy száraz malom.

X. 3. Hogy minő lelkiállapot szülte azt a leve-

let, azt szinte világosan láttam, de hogy ama lelkiállapotot mi idézte elő, azt ki nem találhatom.

Bizonyára az isten eléggé mindeneket látó tanu s éppen nem utolsó persona, ha ráhivatkozom s azt állítom, hogy hitem, tudásom és meggyőződéselem szerint Sargavy soha sem tett — de talán nem is gondolt olyat, mivel ama tetőtől talpig való megbántást kiérdemelte volna, — és én sohasem adtam okot arra, hogy méltóvá tettem volna magamat ama mély megsértésre.

Eme kettős tudatom erős védelme alatt tartózkodom mindennemű ellenvetéstől, bírálattól, szemrehányástól. — (Hogy két éves jubileum koronája képpen ezek erős fegyverét kellene használnom!) Azt azonban engedje meg, kérem, hogy teljes őszinteséggel kimondjam, miszerint a levele vétele óta eltelt időre nagyon is szükségem volt e nyugalom megszerzéséhez.

1888.

Édes apja levele.

IX. 19. Folyó hó 11-én a küldött összeget megkaptam, miért elég köszönetemet nem tudom hogy tehessem, az Isten reménységeken feljül pótolja vissza, adjon sokkal többet helyébe.

Fájdalommal kell megírnom, hogy nem remélt sorsra juttam édes anyád elhalta után, mert Albert úgy elcsábítva lett a felesége által, hogy nekem csak egy falás ételt is nem csinálnak. . . .

Ez okért elmentem az árvai szék elnökéhez tanács kérdés végett s azt mondta, kérdezzem fel, szépen megkíván-e felelni mindent? s ha nem, adjak be egy kérést s osztóztató bíró fog kimenni, a' még a töt is két felé töri. . . .

[E levélpapíron egy másik levél is van, mely Áronnak apjával való kibékülésére vonatkozik. Ime]

Kedves Áronom!

Roppant nagy öröm ért engemet. Hogy mi azon nagy öröm, azt a mennyiben lehet röviden írnom. Volt nekem régebben egy engedelmes (csak nekem) jó fiam.

Az a jó fiam nem mindenkinek volt mindig jó fia (nem magamat értem ez alatt! Apádat) de mégis neki jó fia és büszkesége voltál. Azonban ne hogy el hidd magad! A te fiaságodat egy ujonnan született leánya tette apádnak jó fiasággá. . . . Itéletem örök és változatlan, hogy az ujonnan született leánya édes apádot fogja boldogítani, gyámolítani, mert már angyali keze nyomai látszanak. . . .

Tudtam, hogy lelked jó van, de két jó lélek együtt a boldogságot hatványozza.

A legőszintébb tiszteletemet add át kedves nőnek, kinek jóságos kezeit szürke bajuszom alatt levő számmal csókolom.

Téged mindig szerető

Szentgyörgyi.

1889.

Vikár Béla Fülöpnéhez Budapestről.

IV. 22. Áron miatt ne tessék aggódni. Kílatásai tegnap óta igen kedvezők. Budenz tanár úr rendkívül kegyesen fogadta s a legnagyobb bátorítás tőle eredt, midőn azt mondta Aronnak, hogy „reméli, ezuttal nem fog visszalépni a vizsgálat elől“. Egyszersmind a jóakarát fényes bizonyosságául meghívta Áront keddre a „Kruzsokba“ (philologusok és Budenz-tisztelők köre Budán), a mi oly kitüntetés, melyben Áron előtt senki sem részesült, míg a Budenz censuráján át nem ment. . . .

Feleségével való levelezése.

IV. 22. [Fülöpné az urához.] Drága Mindenem, csak kövessen el mindent, ami lehetséges, tagadja meg egy pár hétre magát és végezzen el mindent, mert ha nekem még egyszer el kell válnom Magától, én nem élem túl. . . .

V. 15. Hogy úgy várom a terminust, mint egy öreg harcos a csatát, édes alig hiszi el. Csak direkcio és sturm! Bizom a szerencsében, de inkább magamban — szóbőségemben.

V. 21. Budapestről. Én már teljesen kifáradtam eme gyehenna átélésében. Már csak szabadulnék, hogy lenne egy nyugodt perczem. Amint a szakvizsgán túl estem — mi minden valószínűség szerint a jövő hétfőn vagy kedden lesz — másnapra kérem a doktorátus szóbelijét...

Iszonyu napok ezek, — a kétségbeesés napjai. Istenemre mondom egy nyugodt perczem nincs. Csak kapkodok, most ehez, majd ahhoz, mint egy eszeveszett!

Tegnap este volt a „Kruzsok“-ban Setälä búcsu estéye. Körülbelül 15-en voltunk ott. Az első pohárköszöntőt Budenz mondá Setäläre, mint filológusra. Másodikat Freckay miniszteri tanácsos, szintén Setäläre, mint emberre. Harmadikat én szintén Setäläre, mint — katonára.

Nehogy megijedjen édes e pohárköszöntőn... Ha a vizsga is így sikerül, akkor én vagyok a világ legboldogabb embere, az édes oldalán! Pohárköszöntőm alapgondolata ez: Setälä tartalékos közlegény a finn hadseregben s mert én patrullführer vagyok náluk, ő tehát nekem untergebenerem. Alattvalómhoz azonban e perczen leereszkedem és elismerem, hogy a filológia terén én vagyok a közlegény s ő a patrullführer. — Katonáskodni nagyon édes dolog oly vezér alatt mint Budenz, kit is stb. stb.

1890.

[A vizsga mégis elmaradt. Mert 1890. őszéről maradt fenn néhány levél s ezekben megint szó van róla.]

90. XI. 27. Édes áldott feleségem!

Ma ismét egy keserű levelet kaptam... Tudom én, hogy a mi helyzetünk milyen borzasztó, de vigasztal, hogy ennek néhány hét s vége lesz. Tegnap levelemben megirtam a feladatomban tárgyát. Elég nehéz. Ma d. e. a muzeumi, d. u. az egyetemi könyvtárban voltam. Legelőször is Bartal székfoglalóját olvastam át s abban megtaláltam, hogy 1781—1871 közt kik foglalkoztak Liviussal.

1891.

I. 10. Megérkeztem. Szegény áldottam egy perczre se ment ki a gondolatomból. Még álmomban is vele voltam. Olyan végtelen honvágy fog el minden percben, hogy azt ki sem mondhatom. Sok időbe fog múlni, míg némi kerékvágásba zökkenek. Nem tudom elégszer kérni, hogy írjon imádottam mielőbb. Ha ismét beszélgetünk, ha áldott keze vonásait olvashatom, talán némikép nyugodtabb leszek, talán ismét biztatni fog a remény, melynek egyedüli forrása édes jóságos lelkéből fakad.

Már holnap teljes odaadással megkezdem a munkát. És ez nem pusztá beszéd, nem az én hitelét vesztett ígéretem...

II. 16. Ami a vizsgát illeti, mindent elkövetek, hogy azon valahára túl legyek... Holnap a hivatalos funkziót a mintagimnáziumban is megkezdem. Simonyit lakásán keresem fel...

Én lelkem sehova sem járok, semmi szórakozásom nincs, kivéve mikor édesnek írok. De megérdemlem azért a sok szórakozásért, miből juthatott volna mostanra is.

Ami az emberek kételkedését illeti, erre csak ennyit jegyzek meg: *Conscia mens recti fama mendacia ridet!*

II. 18. Ma meglátogatott (*mirabile dictu*) Strausz Adolf. Szinte megkövültem. Elek (t. i. Benedek) említette neki (négy szem közt), hogy „nem tudom, nem készül-e valami nagyobb az Elláknál“. Hivatkozva „keresztapaságára“ kér, hogy egy pár sort mutassak meg. Egyszersmind részletes felvilágosítást kért ügyemről. Szörny dühös Bartalra, aki — amint mondja — neki lekötelezettje. „Beszélni fogok vele — valamint Simonyival is“, erre váltunk el. De úgy látszik szüksége van rám, valami bolgár fordítás „magyarosításánál“.

VII. 10. és 18. [Két levelében küld Bártfafürdön nyaraló feleségének Aladár X. énekéből mutatót s megjegyzi] Igyen halad Aladár fiunk. Nem sokára már eléri a 9-ik hónap utolsó napját.

1895.

II. 3. (A borítékon a Fülöpné kezeirásával: „Végleges Budapestre költözés“.) Megérkeztem. Arpád várt. Hosszas keresés után találtam egy rossz szobát. Havi 14 frt.

Délután megyek az „Otthon“-ba.

II. 5. Ma voltam a szerkesztőségek közül négyben. Valószínű, hogy a „*Hazánk*“ című napi lapnál fogok állást kapni. Azonban e perczben üresedés nincs. A zsidóság minden helyet betöltve tart. Az ő nagy előnyük a nyelvismeret. Holnap sorra veszem a még meg nem látogatott lapokat. Annyit már is elértem, hogy tárczát szívesen fogadnak a felkeresett lapok.

A dolog nem fog könnyen menni, de azért nem desperálok.

Felkerestem néhány előkelő könyvkereskedőt s meggyőződtem, hogy Révaiék sehová sem küldötték meg a könyveimet.

II. 6. A délelőtt folyamán felkerestem Révaiékat a könyveim dolgában. Ugy 10—15 példány kelt el. Tovább raktáron tartani nem hajlandó, de nem is érdemes. Ajánlotta, hogy adjam el antiquárnak. No hát próbaképpen felkerestem néhány ódondászt, köztük Ungárt is. Nehogy fejtörést kapjon, mikor olvassa, hogy mit ígértek egy-egy kötetért (kötet alatt mindkét füzetet értve). A kettőért együtt 10 krt! A készletben levő 300 (illetve 600) kötetért tehát összesen 30 frtot. Nagy ösztökélés arra, hogy Csabát is megírjam.

D. u. 2 órakor Gyulaít látogattam meg. Az öreg epés természetét fokozta a betegsége is, amennyiben egyik hüvelyke esés közben kifíczamodott. Az akadémiai könyvtárnál minden hely be van töltve. Ez állás különben sok korteskedés melletti választás útján érhető el. Ékes dorgatórium kíséretében a lelkekre kötötte, hogy amint a megélhetés bármely állását megkapom, fennmaradt időmet fordítsam teljesen a *vizsga letételére*.

D. u. 4 órakor az „Otthon“-ba mentem. Az írók és hírlapírók választmánya éppen gyűlést tartott. Az „Otthon“ ajándék útján a napokban 1000—1200

kötet könyvet kapott. Ennek a rendezésével engem kínáltak meg, hogy addig is, míg pozícióhoz jutok, egy kis pénzem legyen. Kis pénz biz az (50—100 frt közötti, amint utólag a választmány megállapítja), de hát elfogadtam. Egy hónapra való is pénz s addig vagy csordul vagy cseppen. A rendezés 2—3 hét alatt elvégezhető s aztán a nap azon részében dolgozom, mikor tetszik, illetve, mikor egyéb dolgom nincs.

II. 8. Pár tárczát — a Szatmári Hírlapból — átdok egyik-másik lapnak.

Közelebb egy nagyobb balladába kezdek.

Árpádékhoz közel lakom. Mindennap felnézek hozzájuk. Ők mindig üdvözlík édest. Igen örülnek, hogy oly hamar megcsiptem az Otthon könyvtárát. Ők legkevesebb 2 hónapra tették az időt, míg valamihez juthatok. No hisz az igaz, hogy csak valami, de azért mégis csak valami. Előnye a kis pénz mellett az, hogy alkalmam van könyvtárrendezéssel foglalkozni s másrészt folyton érintkezésben vagyok az írók- és hírlapírókkal s így minden üresedésről értesülök a lapoknál.

II. 13. Ma d. u. 3 órakor megyek fel az Otthonba, hogy a könyvtár rendezését folytassam. Amint belépek, roppant zajjal rohannak előmbe ismerőseim s néhányan a még nem ismerőseim közül is. Egyenként *gratulálnak!* Én sóbálvánnyá vált kérdőjelként állok, mert azt hittem, hogy megnyertem a Kincsem sorsjegy főnyereményét. Végre kívül, hogy d. u. 2 órakor választmányi gyűlés volt, melyen Kenedi Géza, a Pesti Hírlap szerkesztője jelentette, hogy a könyvtár rendezésére két rajtam kívüli úr *sokkal olcsóbbért jelentkezett.* (Megjegyzem, hogy én nem is jelentkeztem, nekem ők ajánlották fel, t. i. a választmány.) Nos a zsidók (az olcsóbbak) roppant ütötték a dobot. A vége az lett, hogy Kenedi protegáltjaival hosszú orrot kapott s a választmány kizárólag reám bízta véglegesen a könyvtár ügyét.

Én természetesen Rákosi Jenőnek mindjárt megköszöntem, hogy nem engedte meg az előbbi „határozat határozatlanságát“. Nagyot nevetett e szójátékon...

II. 18. A könyvtárt illetőleg megemlítem, hogy esetleg én állandó könyvtárnoka leszek az Otthonnak. Strausz a tegnap ugyanis akaratlan elárulta a választmánytervét, amennyiben egyenes kérdést intéztem hozzá az iránt, hogy mennyiért fogadnám el a rendes könyvtárosi állást. Én természetesen erre azt feleltem, hogy a fizetést a kötelességhez szabom.

Tegnap megismerkedtem Jakab Ödönnel. A két székely nagyon örült egymás feltalálásán...

Pár emberrel már is beszéltem a felől, hogy ha egy jó zsidó kiadót foghatunk, indítsunk mi református irányu napilapot. No de ez még csak embrió.

III. 8. Mindenek előtt hadd ordítom ki a miniszter úr rendelete fölötti rengeteg örömem üdvriadalmát. Mert ez a középiskolai minősítés, míg egyfelől roppant előnyül szolgál édes további haladására nézve, másrészt nagyot koppant a szatmári toporzékoló liliputiak vasikalapján. [Fülöpné, mint aki éveken keresztül tartott fenn a szatmári leányiskolával kapcsolatosan felsőbb V. és VI. osztályt s abban németet és franciát sikeresen tanított, Eötvös kultuszminiszternek egy rendelete alapján megfolyamodta a középiskolai képezítést és meg is kapta.]

A „Vigasz“ című emléklapba, melyet a hódmezővásárhelyiek felsegélése érdekében szerkeszt Hevesi, én is írok egy verset.

III. 10. Ma bevégeztem a könyvtár összeírását. A már előbb Sziklay által rendezett két szekrényt kivéve van 894 mű 1553 kötet.

III. 11. Árpádék jó barátságban vannak Ferenczy Józseffel, akinél a szóban forgó állás van s így Árpádot kértem meg, hogy tudakozódjék, minő teendővel jár az az állás s mikor volna megkapható.

Nagyon haragszom, hogy a tárczáimat még nem hozta sem a Hazánk, sem a Nemzeti Ujság. Holnap mindkettőt megsürgetem.

III. 13. Az én fejem úgy zsong, mint egy méhkas. Árpád holnap beszél Ferenczy Józseffel az elnyerendő állás felől. Én egy, már édesnek említett zsidó börzsiánert kértem meg, hogy az ő számos ismerősei között nem akadna-e olyan, kinek a fiát taníthatnám.

Valami csak sikerül. De némelykor oly kétségbeesés száll meg, hogy gondolkozni is alig tudok.

III. 18. A mit édesnek künn a vasuti étteremben beszéltem, hogy t. i. a *közoktatási tanács* segéd-titkári állására aspirálok, az iránt erélyes akciózt indítottam. Mindjárt a kezdet oly kecsegtető volt, hogy minden perczen várhattam a kívánt eredményt. No hát most bizonyost tudok s adom azt igaz örömmel tudomásul e képpen:

Fülöp Áron

a közoktatási tanács s. titkára.

Állásomat április 1-én kell elfoglalnom. Hivatalos óráim d. e. 9 órától d. u. 1 óráig. Fizetésem havi 60 frt és az önálló munka külön díjazása.

A közoktatási tanács a vall. és közokt. minisztérium egy specialis külön osztálya. Az én állásom tehát megfelel egy úgynevezett miniszteri segédfogalmazónak.

Az Otthon közgyűlésére való előharcz... Uj embernek mozogni kell. Én a Rákosiék pártjához (a mamelukok) tartoztam s a listánkat keresztül vittük. A Bpesti Hírlap mai számában (hétfői) le van röviden írva a közgyűlés. Ott meg van írva, hogy a „diadalmas többség“ gúnyosan kiabált: „Mikor jönnek már a tyukodiak?“ Hogy a „tyukodiakat“ én hoztam forgalomba, azt talán mondanom is felesleges.

A „Vigasz“ albumba írtam egy rövid verset. [Közlí a verset, 1. a 32. lapon.] Hogy a hódmezővásárhelyi emléklapba én így írok, annak magyarázatát adnom édesnek felesleges.

Születésnapomat fényesen megünnepeltük. Vétlenül este az asztaltársaság előtt kikottyantottam, hogy ma van a születésnapom. Menten megeredtek a díkciók. Hirschl bácsi felköszöntött, mint a rövid idő alatt egyik legszeretettebbé vált *evőtársat*. (Közbe szoltam: Remélem az *ívó* tehetségem sem szorul *vízpróbára!* — Zajos derűtség.)

Tompa Antal képviselő felköszöntött mint oly okos politikust, ki politikai nézeteit még nem nyilvánította. (Közbe szóltam: Tábláztasd csak rám, nagyságos uram, a háromemeletes házadat s rögvest nyilvánítom a politikai nézeteimet mint független ember. — Élénk éljenzés.)

Én Tompa képviselőt köszöntöttem fel, mint a március 15-ike hagyományainak egyik zászlóvivő örökösét. — —

Értesitse édes Köpééket az elért eredményről s mondja meg, hogy valószínűleg igaza lesz Gézának abban, hogy a szatmári hajsának intézőit *hálás köszönettel* fogom emlegetni.

III. 19. Alig várom édes levelét, hogy lássam, minő hatással volt rá rohamos sikerem. Mert akár-hogy tegyük-vegyük a dolgot, az mégis egy kis siker s még hozzá rohamos is, hogy valaki a mai roppantul konkurráló világban egyszerre — *deus ex machina* — belecseppenjen a közoktatási tanács segéd-titkárságába. S nekem éppen ez a hely felette bevágott. Édes igen jól tudja, hogy én, *ha akarok*, még alkalmazkodni tudó *kedves* is tudok lenni. Azt is volt alkalmam tapasztalni, hogy az óráim megtartásában (nem az *aranyórámat* értem) szigoruan pontos is tudok lenni. Nos a *lenni főkelléke* a pick auf pályán ez a két eszköz. A kis eszemet és gyöngye tollamat csakis *alkelléknek* tekintem.

III. 22. A Révai testvérek ma leszámoltak. Eladtak a kezeim közt *Tevő* kimutatás szerint a közel két év alatt összesen 1 db Ellákot és 1 db Aladárt, bolti ár 3 frt, 40% levonás, küldöttek tehát 1 frt 80 krt.

III. 25. Nem is képzeli édes, mi lesz ama tárczámból, melyet „Egy éj az ecsedi lápon“ czim alatt a Szatmári Hírlapban megjelentettem. Árpád is ír most egy ügyesebb dolgot — írói versenyre kelek vele.

Most gondolkozom egy „önálló“ műről... hogy írjak egy, a Közoktatási Tanács által kiadandó „Jó könyvet“, melyet megfizetnek — s melynek felülbírálója részben én vagyok.

III. 28. Figyelmeztetését megfogadtam s Borsosnak neve napjára ilyen levél megy:

Névnapi rigmus.

Kedves jó barátom, kit így hívnak: Béni,
Te fényes ajtódon én nyitok itt bé, ni!
Kíröl soh'se' hitted, hogy fejlágya benő,
Az a vén rosz fiu koczog hozzád, Benő.
Stb.

IV. 23. — 800 frtra Bpestre jönni! Hogy is gondol édes ílyet?... Veres Pálné talán azt se tudja, mit hirdettek a pályázatban... Hísz mi tudtuk azt, hogy ezt meg fogják próbálni — hogy t. i. alkudjanak...

Nekem 3 óraker a tanítványomhoz kellett men-
nem. (Uj szita! Pontos.)

IV. 24. Édes kicsinyli a 20 frtot. Én is. De mi-
kor valaki — s ez a valaki a titkárom — így szól
hozzám: Uram! tegye meg értem azt a nagy szíves-
séget, hogy mint ismert jó tanár, vállalja el a fiam
tanítását azon ígéretem mellett, hogy talán én is fo-
gok tehetni önért idővel valamit, — én csakis azt
tehettem, hogy elvállalom. — A tanítványom egy oly
gyerek, kire négy gimnázium tanárkara mondta ki a
pereatot. Nos csak illik egy kis bravurstíklit csinálni?!

IV. 27. Legyen elég Ferenczynek tegnap tett
nyilatkozata: — Kollega úr, ön kigyóbüvölő. Tizen-
négy éves Zoltán s az ő életében örömet csak azóta
érzek, mióta a kollega úr keze alatt van. S örömem
éppen ma volt a legnagyobb. Ezt a hitvány kölyköt
mindig bottal kellett kiverni az ágyból. Ma fél hét
óraker felébredek s fel akarom költeni — s im cso-
dák csodája, a gyerek nincs az ágyban. Kérdem a
cselédet, hol van Zoltán? Ez azt feleli, hogy Zoltán
még jóval hat óra előtt bement a tanács társalkodó
szobájába — és tanul!... Összenéztünk az anyjával
s akaratlanul azt kérdeztük: Mi ez? Fülöpnek ördöge
van! — —

Háromnegyed nyolczkor rohanok a közoktatási
tanácsba, hogy a fiamnak órát adjak. Amint a Sán-
dor-utczából a Szentkirályi-utczába bekanyarodom, a
tulsó oldalon Gyulai Pál tekintetes urat látom. Kö-
szönök egy óriásit és tovább akarok surranni. Erre
Gyulai átkiált: — Álljon, álljon, ne tegyen úgy mint
a strucz: ha maga nem lát, én látom!

Szent haptákba vágva magamat, átkutyagolok hozzá és illő tisztelettel a bal oldala felől kerülök. És ekkor a következő szöszszerinti párbeszéd fejlődik ki köztünk:

— Hová megy?

— A közoktatási tanácsba, méltóságos uram!

— Mit akar ott?

— Én a hivatalos órámot akarom leszenevdeni, mert van szerencsém jelenteni, hogy én vagyok ez idő szerint ott a segédtitkár.

— Ejnye, hogy felvitte Isten a dolgát az én tudtom nélkül. De helyes. Én is oda megyek, mert tanári vizsgálat lesz ma. Ha tehát alkalmatlan nem vagyok, együtt mehetünk.

— Méltóságos uram nagyon kegyes.

— No hogy még kegyesebb legyenek, kérdek valamit magától. Ha már oly közel van a vizsgázó teremhez (— t. i. a közokt. tanács helyisége a mintagimnázium jobb szárnya —) mikor lesz *kegyes* felsetálni a *vizsgálata lepakolása végett*? Maga ugyan az *Ellákok* miatt haragszik rám, de azért én magának jó embere vagyok.

— Méltóságos uram nagyon kegyes.

— No hogy még kegyesebb legyenek, egyre figyelmeztetem: előbb lássuk az *oklevelét*, mint *Csabát*!

— Emberi számítás szerint így lesz!

— Csakhogy barátom uram, maga nem ember, hanem egy gyáva, rest, könnyelmű, kutyafejű — nem székel, hanem lajhár. Igaz?!

— Ha méltóságos uram meg van erről győződve, igaz.

— No tudja, amit mondtam, arra meg nem esküdném. Ezzel csak azt akartam elérni, hogy Fülöp Áron győződjék meg arról, hogy én neki csakugyan halálos ellensége vagyok!

— Méltóságos uram, köszönöm s ohajtom, hogy adjon Isten nekem sok ilyen halálos ellenséget!

— Szép, szép! Nem is hittem, hogy az *Ellákok* írója okos ember...

V. 10. Ugy négy szem között legyen mondván, az én helyzetem folyton szilárdul... Most e levél keretében csak egy *csízítót*:

Bemutatás (Ferenczytől):

— Engedje meg méltóságos uram (Szathmáry min. tanácsos), hogy bemutassam Fülöp Áront.

— Hjah, az a jobb kéz!? (Ferenczy mondása: Fülöpben végre megtaláltam a jobb kezemet!) Ön az a titkár úr által lépten-nyomon dicsért gyors ész és gyors toll?!

— Nem, méltóságos uram, én egy *kenetlen* székelly taliga vagyok! Engem csak Bartal úr kenhetne meg!... (Falrázó kaczagás legkivált az éppen gyűlésre jött Bartal részéről.)

V. 19. [Ferenczy] megsugta, hogy a kegyelmes úr neki mit mondott: — „Kérem higgye el, hogy valóban élvezet ennek az embernek a felterjesztéseit olvasni. Tömörebb tárgyi összefoglalást, magyarosabb stílust még nem olvastam. Kár lett volna, hogy ez az ember valamelyik vidéki felekezeti iskolában elkalódjék!“

Nagy dolog ez, édes, alig egy hónapi működés után! Ha természetemben volna, talán kezdeném az orromat feljebb hordani.

V. 28. Zoltán [tanítványa] erős valószínűség szerint velem jön Szatmárra egy napra. Ez a gyerek (mint minden gyerek) bolondul utánam.

VI. 12. Ma d. e. Ferenczy egy nagy titokba avatott, mely kettőnket (t. i. engem és őt) érdekel, kik kezdünk a legintimebb barátok lenni.

A tanács újabb reformja szerint egy oly javaslat készült s jutott *kéz alatt* kezünkbe, melyből kitűnik, hogy a titkári állások radikális változásokon mennek át. E javaslat Ferenczyt *lehetetlenné* s engem *szükségtelemné* tesz. De nehogy megijedjen. Ennek folytán mi el nem esünk, sőt mindketten *előlépünk*. A mai besugott kombináció szerint Ferenczy vagy osztálytanácsos vagy tankerületi főigazgató lesz, én pedig tankerületi főigazgatói titkár vagy budapesti s még valószínűbben pestmegyei segédtanfelügyelő leszek. (Eszendő ilyenkor az oklevelet a miniszterhez be kell mutatnom.)

VI. 19. A [nyári kéthavi] vakáció kidukál — mér' mer' azér' hogy — a vizsgának ősszel le kell

tétetnie! Ez is szép figyelem Ferenczytől! A nyarat tehát edessel töltöm.

VI. 26. A Zoltán vizsgája szépen sikerült. Az öröm határtalan. Nagy fene dicsőség kidukál, mert míg az én tárgyaím közül ötből négy jelesen s egy elégségesen sikerült, addig a Demeczkyéből kettő jó, egy elégséges, a Ferenczyé (német) elégséges.

XII. 7. [Felesége hozzá.] Édes mai levelében nagyon sok örvendetést találok. Először is, hogy sokat és sokféle dolgozik. Hígyje el, az az én életem legboldogabb percze, mikor Edestől valamit olvasok. Hisz annak minden szava drága gyöngy; igazán fáj a lelkem abban a tudatban, hogy ilyen tehetség pang. A Szűrszabó is igazán nagyon szép a maga nemében. A bennlakó tanítónőknek odaadtam elolvasni... Igazán kedves órát szerzett mindnyájunknak; tetszik maga a tárgy is, a hangja, nyelvezete meg éppen megkapó. — Alig várom a Magyar Lányokat és a többit.

XII. 14. [Felesége hozzá.] E perczben kaptam ezt a sürgönyt... Szegény öreg [Fülöp Sándor] kiszenvedett anélkül, hogy egy vigasztaló szót kapott volna tőlünk. Kimondhatatlanul fáj a lelkem érte. Az igaz, jobb neki ott. Odalent már nem fáj semmi...

1896.

III. 22. Mire édes feljön, egy nagy újabbí székkely tündérrege készen lesz. Singer és Wolfnerrel egyezsége léptünk az Én Ujságom és a Magyar Lányokra nézve. Ide dolgozhatom annyit, amennyit akarok és tudok. Az átlagos honorárium nem nagy, de mégis valami.

... Hervatag tárczám feljajdult és oly szívdobogást kapott, mely kétségbevonhatatlan vérszegénységre vall. Kénytelen vagyok valami nikkkel oldattal táplálni, minthogy ezüst szérummal be nem olthatom; az arany-valuta cseppeket meg sem próbálom, mert mint végelgyengülésben szenvedő, még guttaütést kapna. Egyébiránt édes e téren nagy orvosi tekintély — még pedig, mint tudom, homeopata — mondja, mit tanácsol haldokló betegemnek? Első kérem a

diagnózis s azt már jeleztem, hogy vérszegénységből eredő szívdobogás s nagyon szembeötlő aszkór tünetek.

IV. 18. [Fülöpné az urához.] ... Bizony, Drágám, szép levél ez a Beksicsé! Kár volt magának azt a sok szép időt itt elfecsérelni s talán az Isten is azt akarta, hogy bekövetkezzék, ami bekövetkezett, mert biztosan itt veszett volna Édes Szatmáron.

Irja meg Drágám, meddig lesz függőben az országházi állás kérdése, vagyis inkább mikorra várható az esetleges kinevezés?

VII. 12. Mostanság sokat dolgozom. Irok verset, kritikát, iránycíkket, képmagyarázatot s tudja a görény, még mi mindent... A tegnap megdöngettem az Akadémiát egy cikkben oly kegyetlenül, hogy még Holló, a Magyarország szerkesztője is megijedt tőle s így kiáltott fel: Hm, már ami sok van, sok van! Simitunk ezen, édes dühös székelyem!

VII. 20. Igen érdekes volt a Gyulaival való párbeszédem. Ilyen forma:

— Jó reggelt, Méltóságos Uram!

— Jó, jó! Hát csakugyan olyan *tágas az én kalapom?*!

— Éppen elég tágas arra, hogy belőle egy újabb kis protekció kiteljék!

— Enyje, hogy az isten nyíla csapná meg!

— Meg is tenné, ha okos ember nem volna az az isten nyíla!

— Látja, én kezdem magát szeretni.

— Dehogy *kezdí* Méltóságos Uram! Csak folytatja. Hiszen már az első találkozásunkkor — emlékszik, Elláknál — úgy megszeretett, hogy menten holtra ölelt...

VII. 23. ... Átballagtam Hollóhoz. Beszéd közben sok minden előfordult s a sok minden között az is, hogy Holló szeretné, ha én *belmunkatársa* lennék a lapjuknak. Allok elébe — mondom én — havi 100 frtért szeptembertől kezdve. A díjat Holló magasnak találta *egyelőre* s mert 80 frtnál többet fizetni nem akar s engedni én sem akarok — az ügy *egyelőre* függőben maradt. Azonban megállapodtunk abban, hogy én a lap *belmunkatársa* vagyok tegnaptól kezdve.

XI. 4. [Fülöp utolsó levele Szatmárra.]

XI. 17. [Fülöp első levele Fiuméba.]

XI. 20. Igazán jólesik, hogy annyi örökös panasz után végre a teljes megelégedés hangját is hallom... Egy szóval úgy látszik, hogy a szíve nem fájhat vissza Szatmárra.

Ma jelent meg az Endrödi könyve. [A Kurucz nóták.] Rendeltesse meg könyvtárunk számára, igazán megérdemli. Én két ismertetést is fogok róla írni, egyet a Magyarországra, egyet a Magyar Lányok részére.

XI. 27. A Magyarországot küldöm. A szerdai tárczában ismertettem Endrödi könyvét, ami neki igen jól esett. Adott is menten egy díszpéldányt, melyet édesnek elküldök. Hogy tetszik a tárcza?

XII. 1. Apropos—Kurucz! Sándor (Endrödi) pocsékká van téve a Palágyi Menyhért uraság „Jelenkor” című lapjában. Nekünk is, kik irtunk a könyvről, bőven kijut. Éppen az előbb gratuláltam Mikszáth Kálmánnak — aki a Pesti Hírlapban írt Endrödi könyvről hozzám hasonló melegséggel. Mondtam neki: „Fogadd nagyságos uram, részvétem Hímaláját, mint a napi sajtó egyik léha tudatlansággal telt szóvivője!”

XII. 9. Ma szinte átsegített Szent Péter a mennyországba. Az íróasztalom melletti szekrény a nagy teher alatt összedült és az angol parlament naplói méltóztatnak éktelen lezuhanást rögtönözni. Igazán véletlen szerencse volt, hogy alig 5 másod perczcel előbb bementem a Küffer szobájába. Irtózatos riadalom támadt, — melynek komoly hangulatát Endrödi vidította fel *képzetes* fejfám eme rögtönzött sírfeliratával:

„Ihol a könyvtárost könyv ütötte agyon,
A tudomány ütött lyukat tudós agyon, —
Vándor, ha erre jársz, ne ejts könnyet érte:
Méltó halál érte!”

1897.

II. 9. [A fiumei felsőbb leányiskolában az egykoru irodalom élő alakjairól irodalmi felolvasásokat tartanak. Endrödítől is megkérdezték, tarthatnak-e

róla, de ő kitért; Vajdát ajánlotta maga helyett, akit nemrég temettek el. Fülöp is húzódozik.] Babare kisasszony kezeit csókolom, *hanem* kérem, hogy legyen szives ezen előlegért *engem* a műsorból kitörlni. Amíg éltem, az útszélen jártam, hol senki sem vett észre. (Kivéve az Akadémiát!) Halálom után a temető szélén akarok pihenni, — hogy senki se vehessen észre. Az a pár fületlen gomb, az melyeket ez világra idéltlenkedtem, hadd legyen csak oda varrva arra a Waffenrockra, melyet magyarul feledésnek titulálnak. [Hasonló gondolatok a Válasz egy levélre című versében, lásd 24. 1.]

II. 25. *Mirabile dictu: svédből* (Runebergtól) megpróbáltam lefordítani egy kis verset. (Ne bámuljon, a svéd németre már le volt fordítva!) Ugyanaz a motívum, a mi Arany *Családi körének* a vén koldusa. A paraszt megkínálja a vén harczost egy pohár borral s azt kérdi: mit *gondoltál* akkor, mikor a csata legveszedelmesebb volt? A vén hős megissza a bort s így felel (magyarán!):

— Már hogy mit gondoltam?!
 Azt, amit te nyáron,
 Mikor nehéz idő
 Kél a szemhatáron,
 S míg — mennykővit szórván —
 Az ég nagyon csattan:
Te, a tieidnek
Aratgatsz nyugodtan!

III. 8. [Fülöpné mégis tartott Endrődiről felolvasást, melyet az ura készített el és küldött le.] Ihol a felolvasás! Igyekeztem, amennyire az időből telt, lehető kerek és lehető szép képbe foglalni Sándor nyögedelmeit. Bizony Isten nem volt könnyű dolog. Mindent átolvasni, mit egy ember e világra *sajnálkozott*, kutya dolog. Most már csak édestől függ hatást érni el. (Zu!)

III. 20. Igen örülök, hogy az az ördögös felolvasás olyan szépen sikerült. Kíváncsi vagyok, *Ellák*-ról mit mond Babare kisasszony? Gondolom, az a felolvasás is „röngetegül“ fog sikerülni.

III. 28. Pósa bácsinak megjelent egy kötet. Czime: *Édes anyám*. Elküldötte „Fülöp Áron barátjá-

nak szeretettel“. A szeretetben nem akarok adós maradni. Két tárczát írok Pósa könyvéről. Úgy szeretném, ha az egyik a Budapesti Szemlében jelennék meg. Most, e levél megírása után, fogok erről Gyulaival beszélni. Pósának pedig *versben* köszönöm meg a figyelmet. Tudja édes, szépen akarok írni! Akarok? Hm, hm!

IV. 2. A Babare kollega felolvasása — — hát jó' van no! — — Engem az általam elkövetett ostobaságok legkevésbé érdekelnek. . . . De azért és annak daczára Csabát mégis megírjuk. Három az Isten igaza — s mind a három fiu!!

Azért halasztottam e levelet, hogy mellé csatolhassam a Pósának írt zöngedelmet. Ez még nem teljes. Egy versszakot izlelítőül:

Szálló szellő szárnyra vette,
Bércz a völgynek adta át,
Dalos madár eltanulta
Fájó lelked bús dalát. . . .

VI. 21. . . . Naponkint 3—4-szer megpróbálom, hogy irjak valamit. Nem megy és nem megy! A Pegazus pedig olyan paripa, melyet ostorral hajtani nem lehet.

IX. 11. . . . Endrödi Norderneyban fürdőzik, az északi tengerben. Nekem már két levelezőlapot is írt. Egyiket ide zárom. [„Hány özet löttél s hány medvét? Itt annyi a fóka, mint otthon a légy. A minap láttam, mikor egy a feje tetejére állt s ezért egy pohár Sherry rögtön (nem a fókának: nekem) — kidukált! Ölel Sándor.“]

Erre én a következőleg válaszoltam:

A vadásznak nincsen kedve,
Nem csatangol hetvenkedve,
Nincs őz s medve.

A sas magasan szárnyalván,
Nem lőhetette meg szárny alján,
— Bútól halvány.

S hogy e bánat elczihélne,
Gyakran fárad Morbiczerte,
Bort czipelve. . . .

Oh, Te, kit most fóka rémit,
 Apolni kedvét, a régít,
 Siess, légy itt, —

Hogy ne szálljon búbatáron
 At a léthei határon
 Hived — Áron.

IX. 22. Itt most nagy császári czé-czó van. Szép, nagyon szép ünnep... Úgy látszik, a mi sokat szenvedett nemzetünknek is felvirrad már valahára.

A német császár mai beszéde, — pohárköszöntője, — igaz örömkönnyet csal minden magyar szemébe. Régen várjuk már, hogy így beszéljenek velünk és rólunk. Egy lángeszű, *poéta* lelkületű uralkodónak kellett jönni végre, aki a világ szemét reánk irányítsa. Mégis jó, hogy születnek még afféle könnyű vérű, de igazi költői szívvel és lélekkel megáldott atyafiak e czudar földgolyócsra. En a mai beszédeért a német császárt menten kineveztem *tiszteletbeli királyomnak!* Hadd kéküljenek-zöldüljenek a bécsi sógorok!

1898.

V. 13. [Ez év elején gyöngélkedő egészsége helyreállítása céljából két és fél hónapig feleségénél tartózkodott, kinek ekkor Cosalában, egy Fiuméhez tartozó falucskában volt a lakása. Innen piros-pozsgás arccal tért vissza Pestre. Gyakori kirándulásokat is tettek s így ismerkedhetett meg Castuában, ebben az isztriai városkában a *Lajosékkal.*] Cosalai életem verses foglalatját írom. A mint készen lesznek a külön nóták, elküldöm. A legújabbat izlelítőül ideírom:

Castuai komámasszony
 Haragos,
 Hogy mit Áron gazda mondott,
 Mért nem ad rá már egy tromfot
 A Lajos?

Castuai komámasszony
 Aranyos!
 A bajuszom teszem rája,
 Hogy a tréfát megtréfálja
 A Lajos!...

1899.

V. 29. Mostanság irtam ugyan, de ime szokatlanul újra betámitok. Olyan jóízú eset történt tegnap vacsoránál, hogy menten meg kell írnom.

A szokásos víg kompánia ült együtt a Morbiczert kertjében jó vacsora után roszt bor mellett. Okvetetlen pezsgőre vágyódtak a szomszédok, — de fizettségére senkinek se volt nagy hajlandósága. Azonban minem segít a bohém ész és kedély? Megállapodtunk abban, hogy aki beszélgetés közben legjobbat mond, az nyer 4 üveg pezsgőt s az árát eme díszpalackoknak a társaság többi tagja közösen fedezi.

Nos folyt a pezsgő és a beszélgetés. Tárgy nem volt meghatározva, beszélhetett ki-ki szabadon. Talán mondanom sem kell, hogy vala nevetés és kacaj bön.

De következék homéri kacaj. A vén hunczut Roskovics levert mindannyiunkat.

— Gyerekek — szólt az öreg — szomorú tapasztalatom van!

— Halljuk, halljuk, — mi az?

— Aront nem tarthatom többé befolyásos embernek.

— Miért?

— Mert nem tudja megakadályozni, hogy a feleségét ide át ne helyezték!

No képzelje el, hogy minő viharos tetszést keltett ez a mondas! Egyhangulag kimondottuk, hogy az öreg nyert.

És aztán következett az én leleplezésem részletezése. A mint édes itt lesz, a fiukat természetesen nagy vacsorára fogjuk meghívni. — Ezt felteszik rólam. A szobromat Sennyey fogja elkészíteni, Sándor díszödát zeng, Roskovics pillanatnyi felvételeket csinál görög tűz mellett. Stb. stb.

Szóval az édes áthelyezése nagy örömnappá lesz.

IX. 27. [Először említi Albert öccsének örökbe vett két gyermekét, kik ez idő szerint feleségénél Fiumében voltak.] A gyerekeknek elsőjére megrendelem a lapokat. Laczinak az *En Ujságom*, Annának a *Magyar Lányok* fog járni. Egyidejűleg képes könyveket is küldök.

IX. 30. Engem csak az aggaszt, hogy talán erőnket felülmúló terhet vettünk magunkra. Ez alatt nem a rigókat [Laczit és Annát] értem, — ők csak gyönyörűségünkre válnak, — hanem azt a beltelket rohamosan kell rendbe hoznunk s ez fog megviselni.

X. 17. A Hollóék lapját, a mint a szerződést — talán éppen ma délután, — megkötjük, küldeni fogom. *Az Új Időket is.*

XI. 12. A Székelyföldön 3-ik versét is megírtam. Már a hármat együtt át is adtam az Új Időknek.

... De csak reggel dolgozom irodalmilag. E mellett a folyosókon napközben járhatja a léhaság. Ime egy közlök. Ide csatolom a Magyar Hírlapból ezt a kivágott részt. [A német császárnak egy magyar szarvasbikájáról szól, amelyet a Fülöp névvel tiszteltek meg s amelyet garázza természete és közveszélyessége miatt el kellett pusztítani. A császár lőtte le.] Ezt Sándor fedezte fel. Persze volt nevetés, hogy a német császár engemet lőtt le. — És hozzá mindjárt a vers is kész volt. Hangzik így :

Oh jó Fülöp, te bős bika,
Bikák leggarázdábbika,
Kit közveszélyes voltodért
Császári kéz golyója ért,
Siratva gyászos sorsodat,
Jöttünk megülni torodat,
Amely hogy ne legyen vizes,
Nosza bika, pezsgőt fizess!

[Az eredetiben — mert az Endrödi kéziratában is meg van e vers — az utolsó sor így hangzik: *Ki tíz bikát, pezsgőt fizess!* Kérem Fülöpnétől, miért e változtatás. — „Merte is azt Áron nekem megírni, hogy neki ez a multság 10 pengőjébe került!“]

XI. 12. ... Gyerekek!! Sirni tudnék, ha rájuk gondolok. Még abban sem lehet örömem, amit a sors-tól kölcsönbe kicsikartunk. Igazán nem tudom még elképzelni sem, mi történik, ha édest át nem helyezik. — Ez után Laczinak küldök egy-egy tréfás levelezőlapot, pár sornyí verssel. Legalább így beszéljek vele.

XI. 17. [„A Gyöngyösi Irodalmi Társaság zárt ülése Nagyságos Uramnak 1909. nov. 6-iki ünnepies

ülésünkön való szíves közreműködéséért hálás köszönetet mond“....]

XI. 21. ... Áthelyezése ügyében még ma is a régi nóta járja, hogy t. i. mindnyájan a legjobb akarral viseltetnek ügyünk iránt, de hát még egy kis türelmet kérnek. Én Istenemre mondom, hogy már betegek vagyok ennek az állapotnak.

XI. 29. Inczének hamarjában megírtam ezt a kis bohóságot. Hadd nevessenek.

Incze keserve.
(Ó-székely ballada.)

Mint az Karszt sziklája,
Oly kopárrá vála
Az én életem.
Hogy az hites párom,
Jó Csepreghy Kálmán
Esett mátkaságba:
Oh, jaj én nekem!

Kozala hegyére
Vivósdizás végre
Jaj, kivel járjak?!
Éjjéli órában
Hídkarfára másznom
Ki jön segítségre?
— Oh Kálmán, várlak.

Csávlei kocsmába'
Egynehány pohárra
Jaj, ki lesz velem!?
Kortyaimat búban,
Én páratlan gerle,
Elárvodott árva,
Csak magam nyelem!

Ama czipő végett,
Mely kap vala léket,
Honn hogy' rekedek!?
Varrjatok szívennek
Nagy sebére foltot
Magas Istenségek,
Irgalmas egek!!!

(Tördék.)

1900.

I. 14. Képes levelezőlapért már legkevesebb 40 boltot bejártam. Megfelelőt még nem találtam. Már ezekben is a secessio és a drastikum uralkodik. — —

Szerdán lesz Sándor 50-ik születésnapja. Ebéden nálá leszek. Roppant vers készül. Tele vonatkozással az életére. Természetesen fele komoly — fele tréfa.

I. 22. [Mellékeli az *Uj Idöket*, melyben a Székelyföldön megjelent.]

Sándor estéje szombaton fényesen sikerült. A vers, — mely ott kommentárra nem szorult, — nagy hahotákat támasztott. Édes megérti sok részét, pl. tudja, hogy Gyulai Sándornak is halálos ellensége volt. Vadnaytól folyton előleget kért az öreg. Papp Dániel pedig tanuja volt annak az esetnek, mikor Sándort a konflis bevítte a rendörségre, mert d. u. 4 óratól esti 10-ig hajtattott czéltalanul.

V. 28. A mi a verseket illeti, hát bizony azok — bár a Petöfi Társaságban nagy hatást keltettek, — nézetem szerint nem jelentenek valamelyes fényes diadalt. Remélem, követni fogják fényesebb diadalok is — ha teljes erőmet visszanyertem.

Szerdán a Kisfaludy Társaságban lesz felolvasás — és még egy strófám hiányzik. Sehogy sem boldogulok vele! No de — talán!

X. 18. Egyik lappal szerződést kötöttem, hogy havonként irok egy-egy cikket, ha a szerkesztő arczképes s minden vonalra érvényes vasuti szabadjegyet eszközöl ki számomra. [Első cikke „Fiume magyarosodása“ volt, a Magyarországból jelent meg.]

XI. 22. Vörösmarty készül, de lassan halad. [A felesége számára írja.] Az éjjel is 1 óráig dolgoztam. Én nem adatokat gyűjtök, hisz azok Gyulai könyvében együtt vannak, hanem egy alkalmi rapodikus felolvasást küldök készen. A Petöfi Társaság Vörösmarty-ünnepe roppant gyatrán sikerült. Ugy látszik a programmból, hogy a Kisfaludy Társaság sem fog *brillírozni*. [Kéziratai közt fogalmazványa megvan.]

XI. 6. E levélben akartam édesnek egy kis pénzmagot küldeni. S lám, ma reggel nagy sírva bejön a takarítónóm, hogy az anyja meghalt s az Istenre kért,

hogy a temetési költségekhez kölcsönöznek neki 16 frtot. Ha Roskovics elmondhatja, hogy „a kenyérem mindig fehér volt, de nem mindig volt“, — én is elmondhatom: a tárczám mindig szegény volt, de a szívem gazdag! — Nos hát csak meg nem tagadhatam szegény asszonytól ilyen esetben, — bár ezzel az én tárczámra is ráborult a néma halál szemfödele.

XI. 25. [Fülöpné az urához.] Laczinak érdekes megjegyzései vannak a nyelvtan tanulása közben; egyet ide is írok. A mondat állitmányáról beszélvén, akármít mondtam neki, mindig állításnak nevezte azt. De hát nem okosabb az ilyen romlatlan gyermekészjárás és nyelv bármely tudósénál?

I. 18. Addig is, míg egy hosszabb levelet írhatok, küldöm ezt a kalendáriumot. Nekem a könyvkötőnk kedveskedett vele, de mi a szösz csináljak vele!?

Kalendárium!! Én miért tudjam, hogy miféle nap a ma? Egy év — úgy hallottam — 365 napból áll más földi halandónak. Nekem kevés jut abból a 365 napból. Azt a néhány napot, melyet édeséssel töltök, amugy sem feledem el. A többi suvíkszos skatulya.

Kalendárium! Én a 365 napból csak egyet fogok ünnepnek tartani. Amelyen édest áthelyezik. A többi nap- és hold-fogyatkozott éj-nap-egyenlőség...

III. 15. Édes áldott feleségem!

Eddig az volt a meggyőződésem, hogy a legnagyobb számárságot akkor cselekedtem, amikor születtem. Ma, mikor születésnapomon az a meglepetés ért, melyben édes jó szíve és lelke részesített: úgy érzem, okosan cselekedtem, hogy születtem.

Két kívánságom van e pillanatban.

Áldja meg az Isten mind a két kezével édest, hogy megmutatta az élet igazi czélját.

Segítsen meg engem a jó Isten, hogy beválthassam és elérhessem a reám váró nemes életcélzt.

III. 23. Dunay Zoltánnak [fiumei tanár] elküldöttem a választ. Szerémi felsőbb leányiskolái tanár rajzolt le 8 üveg között, a versezet pedig így hangzik:

„Értem, Zoltán pajtás,
S köszönöm is szépen,
Születésnapomra
Hogy ittatok értem.
Magam sem valék rest,
Én elhagyott árva. —
De a míg nálatok
Csak egy flaskó járja
S komisz egy flaskóból
Töltesz nyolcz pohárba —
Ide nézz: a székelly
Hogy iszik magába'!”

Sándor két zsebkendőt kaczagott tele, mikor a két kép ellentétét meglátta.

V. 5. A [boldogfalvi] kút tetejére egy szép szélkakast tétetek. Hadd kukorékoljon Laczinak. Édes, jó kis fiam! E pillanatban is tele van érte a szemem könnyel! [Felsőboldogfalván a kert kerítése és befásítása folyik, erről minden levélben esik szó mostanában.]

V. 14. Én mostanság minden nap reggel 5 óra-kor kelek, 6 óra-kor már a Rudas-fürdő uszodájában vagyok, 7-kor indulok a Gellértre és 9 óráig ott sétálok. Nagy terveket szövögetek: irodalmit és *boldogfalvit*. A cigarettázással lassanként felhagyok s inkább szivarozom. Otthon vacsorálok. Megváltoztatott életmódomnak rendkívüli a hatása. Olyan étvágyam van, mint a betegségem után volt. Szemem, arczom olyan szép, hogy no-no! Szóval én élni akarok, mert van kikért.

VI. 12. [Ezzel a levéllel megszakad a házastársak levelezése, mivel a nyarat, mint mindig, együtt töltötték s mivel Fülöpné ősszel már Budapestre költözött.]

1910.

IX. 29. [Nagykörösön leleplezték Arany János mellszobrát s az ungvári Gyöngyösi-Társaság jelenlevő tagjai Fülöp Aronnak is küldtek egy kártyát. Erre Berzeviczy István a „Csaba“ előszavából idézve: „*Írjam-e, ne írjam? Tusakodva kérdem, Mert hogy most itt nem vagy, Az bizony nem érdem“* kezdettel verset rögtönöz és benne szemrehányást tesz Fülöpnék, az „aranylelkűnek“, hogy nagy mestere ünneplésén nem jelent meg. Erre írta Fülöp a következő verset:]

Válasz

ama nagykörösi levelező-lapra.

... Menjek-e, ne menjek? — Mit keressek én ott,
 A hová engemet senki meg nem hívott!?
 Egy Tud. Társaságnak sem vagyok a tagja,
 — Soha nem is fogok kilincselni arra! —
 Nos, mi címen, jögon mentem volna én el?
 Talán mert a lelkem rokon az övével?
 Ezt a rokonságot soh'se' kiabáltam;
 Az ünnepi tósattól ma is hát elálltam.
 De azért a lelkem ott va'a titokba
 S Arany emlékére néma imát monda.

[Megjelent a Határszéli Újságban, Ungvár,
 1910. X. 3.]

1915.

XI. 21. [Endrödi hozzá.]

Nem félsz tőle, hogy Aladáron [t. i. az átdolgozáson] meg fog látszani vagy érződni a rheumád? Ha szenvedsz, ne nyulj a tollhoz, előbb reperáld meg magadat — a munkához első sorban egészség kell. Betegség: fanyarság! Erőszakolva, kelletlenül nem úgy fog, mint kellene. ...

... Heinével csöndesen ballagok előre. [Az egész magyar Heinét akarja adni.] Lassan haladok, de megyek. Csak ez még a vágyam, hogy befejezhessem. Nem tudom, nem késő vágy-e ez is, mint sok egyéb?

Te pedig vigyázz magadra s állj talpra minél előbb, mert ha penzióba megy az ember, hát élvezze boldog nyugodalmát s ne zavartassa magát holmi-féle rheumákkal. ...

1916.

XII. 29. [Boldogfalvára.] Mióta Édes elment, én d. e. és d. u. szorgalmasan, szinte csudálatos odaadással dolgozom Ellákon és Aladáron. [Az átdolgozásról van szó.]

1917.

IV. 22. [Endrödi hozzá.] Nagyön örülök, hogy elővetted a jobbik eszedet és szorgalmasan dolgozol

Aladáron. A sirással nem sokra mégy — hagyj abba és inkább írj. Hej, ha én még tudnék hozzá! Beh sok mondani valót találnék! Káromkodva térek napirendre e szomorú théma fölött s megelégszem azzal, hogy téged buzdítalak. Öleld magadhoz a lantot és verd, ahogy az istenek adták. Belezokoghatod az egész lelkedet, mert veszendő világ ez a mostani is.

Gondolom: Aladár lesz a nagy munka befejező része. Hát ne hagyj félbe, mint valaha Bodolai Márton-t, akit még ma is sajnálok félbemaradtsága miatt.

Illő, hogy reparálgasd a multak mulasztásait. Nemcsak nekünk szerzel vele örömet, magad is örülni fogsz s elégedettebben hajtod fejed nyugalomra. (Nem a halálra, csak a becsületes földi álomra gondolok.)...

Most pedig, kedves Öregem, a jó isten áldjon s adjon munkakedvet az eposzod felfrissítéséhez, — aztán a többit csinálja el a Kisfaludy Társaság. (Vargha Gyulának ne hagyj békét!)

1918.

VII. 27. Kedves Áron!

Akik még itt vagyunk a magyar glóbuson, csak arra valók vagyunk, hogy elgyászoljuk azokat, akiket valaha szerettünk, ismertünk. Így gyászolom én is a te szegény, jobb sorsra érdemes Laczi fiadat is, ki, fájdalom, kezdetől fogva magában hordozta a halált. Most ő csak előre ment. Vigasztalódjál: követni fogjuk. Az árnyak szakadatlan elvonulása: ennyiből áll a világtörténelem. Fájdalom, öröm — igazán epizód itt, valóság: a vég.

Minden szomorúságával és részvételével
öreg barátod: Endrődi Sándor.

* * *

Mint az 1898. XI. 12. dátumu leveléből láttuk, Fülöp Áron fogadott gyermekeinek, szeretett „rigóinak“ képes lapokat küldözgetett s ezeket apró versikékkel látta el. Nemcsak gyönyörködtetni, hanem tanítani és nevelni is akart vele. Kivált első lapjai között vannak ilyen oktató célzatúak, de ilyenkor is kedvesek,

Fülöpnek a nagyobb gyermekversei is kitünően eltalálják a hangot, mely a gyermeknek lelkéhez szól. Minden gyermek bolondul utánna, mondja maga is a levelezésében. A titka, azt hiszem, az volt, hogy tudott a képzeletükre hatni, — mert ez szárad ki leghamarabb és legtöbbször a felnőtt emberekből. De ezeknek a versikéknek még melegséget is ad az a rajongó szeretet, mellyel ő a „sorstól kölcsönbe kicsikart boldogságán“, gyermekein csüngött.

Azonban nem mindig ő száll le a gyermeki lélek szintjére, sokszor azokat akarja magához fölemelni. Amit maga szépnek, értékesnek tart az életben, azt gyermekeinek is idejekorán lelkébe akarja vésni. De lehetne-e ezt jobban tenni, mint éppen ilyen rövid és csattanós ötletek alakjában, melyek nem egykönnyen mennek ki az ember eszéből? Különösen a genfi tanulmányútról küldöttek tartoznak ide.

E szerint tartalmilag két felé lehetne osztani e verseket: egészen kicsi és már nagyobb gyermekeknek valóra. Mindenik csoport alkalmas volna rá, hogy — némi változtatással és némi pótlással — képeskönyvbe szövegül felhasználtsanak.

1899.

XI 10. Kedves kicsi fiam,
Kulcsold össze kezed,
Artatlan lelkeddel
Kérd meg a nagy eget:
Hintse le áldását
Édes jó Mamára,
Hosszu boldog élet
Mosolyogjon rája.

XI. 12. Ni hol megy, ni hol megy
Hegyen völgyön által
Két fekete ember
Sepróvel, létrával.
No most aki rossz volt
Szaladjon előlük,
De a jó kis gyermek
Soh'se féljen tőlük,

XI. 19. Ahány angyal van az égben,
 Ahány csillag van az égen :
 Anyyi áldás szálljon
 Édes jó Mamára —
 A neve napjára.

XI. 29. Édes mama két rigója
 Felült egy kicsi hajóba.
 Vajjon hová, merre mennek?
 Egyenesen Budapestre :
 Felkeresik édes apát
 Vacsorakor, holnap este.
 Nos, mi lesz a vége?
 Viszik Fiumébe!

XII. 4. Itt van a Mikulás, látod Laczi, látod?
 Vajjon mit hoz neked, cukrot-e vagy zsákot?

1900.

I. 20. Jaj, de elfáradtam
 Kedves Czirmos néne.
 — Hol járt, Czirmos uram?
 — Messze Fiumébe'!
 — Irgundum, birgundum,
 Be sok helyet bejárt!
 Nem látta-e kérem,
 Kis Fülöp Laczikát?
 — De bizony én láttam
 Az elmúlt vasárnap,
 Levelet írt éppen
 Az édes apjának.

V. 23. Én biz egy levelet írok
 Fülöp Laczikának —
 Megkérdézem, Fiumében
 Ugyan mit csinálnak?
 Mit építget, mit olvasgat,
 Hogy van a mamája?
 És gondol-e néha-néha
 Az édes apjára?

X. 17. Hej, huj! magyar ember
 Összeüti bokáját!
 [Endrődi] Sándor bácsi
 S csárdás után virág között
 Sétáltatja a párját.

III 22. Hűvös szelek fujnak, közeleg az ősz már,
Sárguló tisztáson legelész az őzpár.

III. 29 Piff, paff, lesz már vacsorára
Fácánhus,
Tudom, ílyet nem evett még
Az Annus!

III 29. Fogadnék a Fülöp Laczi
Lovába,
Hogy a vadász nem leskődik
Hiába.
Büszke szarvas a tisztáson
Közel jár,
Büszke szarvas, az agancsod
Övé már!

IV. 3. Rontom-bontom, ugy-e mondtam,
Hogy ez lesz a vége! ?
Csipd el, Káró! Van agancsunk!
Fegyverünket ráakasztjuk —
S Fülöp Laczit s édes apját
Mehívjuk ebédre
Szarvas pecsenyére!

1902.

VII. 6. [Szondy György szobra.]

Én kicsi apródom,
Skárlátos vitéztem,
Szondy dicsőségét
A lelkedbe vésem.

[Ugyanezen lapon:]

Szondy szobra néz Laczira,
Az apró kis hazafira.
És Laczika aszondi:
Nagy hős volt ám a Szondy!

Vikár bácsi

VII. 7. [Üdvözllet Ipolyságról. Drégely vára.]

Az én kis fiam is,
Hidd el te büszke rom —
Hogyha kell, mint Szondy,
Ugy hal meg egykoron!

VIII. 24. [A vendéglő Homoród-fürdőn.]

Jó a főztje, jó a sültje, — bizony Isten, —
Csak a bora savanyú, mert — —
Mert a fiam nincsen itten!

—

IX. 14. [Komárom. Klapka-szobor.]

Mint *első* harczolt száz véres csatán,
Mint *utolsó* Komárom várfalán.

—

IX. 14. [Komárom. Turul-szobor.]

Ezer éve, hogy e földre vezetett,
Ezer éve örködik e hon felett!

—

IX. 18. [Gödöllő. Királyi kastély.]

Ihol ez a kastély,
Látod, Laczi, látod!?
Munka után itt pihen meg
Felséges királyod! —

—

IX. 21. [Várpalota. Vár.]

Hol egykor lakoztak Mátyás daliái:
Nyúlbort árul Kóbi s pálinkát mér Száli.

—

IX. 21 [Székesfehérvár. A budai kapu 300 év előtt.]

Hej büszke bástyák,
Régi dicsőség,
Feltámadtok-e
Valaha még?

—

IX. 22. [Székesfehérvár. Vörösmarty-szobor.]

Szobrát megőrli az idők foga,
De „Szózat“-a nem némul el soha.

—

IX. 29. (Szatmár. Kölcsey-szobor.) [Mellszobor egy hosszú vékony oszlop tetején.]

Dalolt és dala
Egy nemzet imája — —
S daláért im e
Tamburbot a hála.

—

XI. 10. Itt a tavasz már,
Zöldül a határ, —
Fel vadász, jön a
Szalonka madár.

XI. 18. Tyű lánczhardta, mákos torta,
Nézd csak mi ül a bokorba'!
Júj, de borsózik a hátam —
Ily agyarast soh'se láttam!

XI. 18. Az'szolgája, vadkecske!
Hol vacsorálsz ma este?
— Az'szolgája, Laccikám,
Odafönn a nagy sziklán.

1903.

IX. 14. (Sárospatak. Vár.)
Hej, Rákóczi vára, kuruczok tanyája,
Édes apa könnye hullva hull reája!

1904.

IX. 30. (Kolozsvár. Mátyás-szobor.)
Ez volt az a király,
Magyarok királya,
Kinek hadát nyögte
Bécsnek büszke vára.

1905.

VII. 12. (Innsbruck. Hofer-Denkmal.)
Hazáját védte
S meghalt érte,
De emléke örök —
Nincsen hatalma
A halálnak
A hős sírja fölött!

VIII. 5. (Salève. Rocher du Coin.)
Hát czukorsüvegnek ez is elég volna!
Míg csúcsára másznál, nyelved, füled lógna!

VIII. 9. Eme jéghegyeken
Csúszunk, kúszunk, másztunk,
Sokat botorkáztunk,
Kék lett hasunk, hátunk.

VIII. 10. Látod, hogy mit csinál
Ez a gletschermászó?
Ez ám kötélhúzás,
Kedves fiam, László!

VIII. 14. (Ascension d'un Sérac.)
Ha ez cukorsüveg volna,
Laczi nem esnék le róla —
A tövében heverészne
S nyalogatná csemegészve!

VIII. 15. (Passage d'une Crevasse. Route de Mont-Blanc.)
Ha leesnék, ki itt mász át,
Kissé megútná a hátát;
De egy haszna volna benne:
Főfájása soh'se lenne...

VIII. 16. (Chamonix. Monument de Saussure et le Mont-Blanc.)
Ihól van a mélység.
Ihól a magasság!
Bizony csak egy porszem
Az emberi nagyság!

VIII. 22 (Territet. „Schweiz legszebb fürdőhelye.“ — Le monu-
ment de l'impératrice d'Autriche.)
„L'impératrice d'Autriche“ — Ki ezt ide véste,
Az az ökörborju tudós lehet — — Bécsbe'!

VIII. 22. (Ascension dans les Alpes.)
Elöl édes apa,
Virgoncz mint egy zerge;
Viktor az utolsó
S már is lóg a nyelve!
Ez a Viktor bácsi
Hej, be rossz hegymászó!
Jere hamar ide
S taszítsd, fiam, László!

VIII. 22. Mához egy hét háza térünk,
Franczia lesz a beszédünk,
S te úgy figyelsz e beszédre,
Mint itt helyben ez a zerge.

[A képen szembe bámul egy turistával.]

VIII. 24. (Genève. Statue du duc de Brunswick.)

Harczok paripája nem tombolt alatta,
Legszebb győzelmeit jó szíve aratta.

[T. i. a képen lovon van, generális uniformisban.]

VIII. 24. (Genève. Monument National.)

[Két kardos, összesimuló nőalak.]

Könny szökik szemembe, ha e szobrot nézem —
Te jutsz az eszembe viszátkodó népem!
Magyarok Istene, Te hozzád kiáltok:
Őrök irgalmaddal szüntesd meg az átkot!

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
Élete	5
Kisebb költeményei	23
A „Kióvi csata“	44
A hun tetralógia	53
Attila	53
Ellák	60
Aladár	69
Csaba	78
Leveleiből	95

Értelemzavaró sajtóhiba:

20 l. jegyzet (helyesen): Csaba 1906-ban, Attila 1908-ban
jelent meg.

